

KULTÚRA

ROČNÍK XVII. – č. 18

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

15. OKTÓBRA 2014

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRÍŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0911 286 452 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,50 €

Kniha Reinharda Marxa Kapitál, o ktorej sme uverejnili článok 19. 2. 2014 pod názvom R. Marx „píše“ K. Marxovi, sa zaoberá širokou paletou aktuálnych problémov súčasnej spoločnosti, najmä ekonomiky. Stredobodom jej pozornosti je hľadanie nového ekonomického modelu slúžiaceho človeku a nie kapitálu, t.j. takého trhového hospodárstva, ktoré je spojené s etikou. Hoci jadro tejto problematiky tvorí druhá kapitola, v podstate sa ňou zaoberá celá kniha. V centre pojednania je analýza súčasného deformovaného kapitalizmu, ktorého zjednodušená ideológia „neviditeľnej ruky trhu“ ignoruje morálne a právne predpoklady fungovania poli-

je potrebný silný štát, ktorý musí jednotlivca chrániť pred zasahovaním jeho spoluobčanov. U Hobbesa panuje medzi ľuďmi temná nedôvera a ako východisko sa propaguje absolútna štátna moc. Naproti tomu u Rousseaua vládne ušľachtilá občianskosť. Štát má reprezentovať všeobecnú vôľu ľudí. Individuum a spoločenstvo sa v znamení slobody úzko spájajú. Všeobecná vôľa v Rousseauovom zmysle nie je vôbec demokraticky sprostredkovaná, ale je akýsi objektívny spoločný záujem, prípadne skôr „pociťovaná“ ľudová vôľa.

Strastiplné skúsenosti v priebehu stáročí ukázali, že obidva modely skrývajú v sebe nebezpečné ná-

Ekonomía pre ľudí

tickej a ekonomickej demokracie, ako aj úvahy o možnom formovní nového, spravodlivého modelu trhového hospodárstva, rešpektujúceho ľudské morálne hodnoty. V článku využívam prevažne názory R. Marxa a ním citovaných autorov. V niektorých prípadoch si dovoľujem ich komentovať osobnými pripomienkami, prípadne v istých častiach tieto aj doplniť.

MIKULÁŠ SEDLÁK

SLOBODA

V EKONOMICKEJ SFÉRE NIE JE NEOBMEDZENÁ

Podľa Reinharda Marxa vzniká s osvietenstvom oddelovanie sféry súkromnej od verejnej. Dobrý a zdarný život je súkromnou záležitosťou a jednotlivci si ho volí vo svojej slobode sám. Jedinou verejnou záležitosťou je otázka práva, teda usporiadanie spolunažívania ľudí v štáte a ako súvisia navzájom právo a morálka. V spojitosti s tými otázkami uvádza autor dva známe smery štátne-filozofického zdôvodnenia, ktoré pochádzajú jednak od Thomasa Hobbesa (1588-1679) a jednak od Jeana-Jacquesa Rousseaua (1722-1778).

Hobbesov obraz človeka a spoločnosti je pesimistický. Podľa neho

strahy. Neskorší autori si vybrali z nich zásadné požiadavky a snažili sa odstrániť ich slabiny. Napokon, ešte i dnes sa točí diskusia v rámci politickej filozofie okolo uvedených dvoch smerov zdôvodnenia. Obidva modely utvárali na rôznych spôsoboch i štátnu realitu v Európe a v Severnej Amerike.

Nakoniec to viedlo k tomu, že predstavy i rozprava o dobre a pravde sa čoraz viac vytláčali do súkromnej sféry. Zrýchľujúca sa moderná doba prinášala stále väčšie rozšírenie slobody jednotlivca, ktorá zasiahla postupne všetky oblasti života, t.j. politiku, vieru, mravnosť, hospodárstvo i kultúru. Vnímanie skutočností sa tak redukuje na otázku, čo je vykonateľné, to je použiteľné.

V tomto kontexte oslovila autora kniha Dialektika osvietenstva od Maxa Horkheimera a Theodora W. Odorna, napísaná v rokoch 1940-1944. Obidvaja filozofi kladli si otázku, ako mohla osvietená civilizácia upadnúť do barbarstva fašizmu a nacionálneho socializmu. Ich záverom bola téza, že spolu s totalitarizmom pohrdajúcim ľuďmi neinfikoval osvietenu spoločnosť vírus odniekiaľ zvonku, ale že v samotnom programe a pátose osvietenstva bol už obsiahnutý zárodok sebazničenia. Na báze tohto východiska a základnej myšlienky citovaných filozofov autor píše, že vtedy, keď je emanci-

Slovenská známka k 1150. výročiu príchodu svätých vierozvestov Cyrila a Metoda získala Cenu za najkrajšiu poštovú známku sveta s kresťanskou tematikou v súťaži II Premio Internazionale d'arte filatelica San Gabriele. Obrazový motív známky predstavuje freska „Osobný súd sv. Cyrila“ z baziliky San Clemente v Ríme. Autorom rytiny je Miloš Ondráček.

pácia subjektu bezhraničná, sloboda vyúsťuje do nových naliehavých súvislostí. Pápež Ján Pavol II. formuloval to v encyklike takto: Vo svete bez pravdy prichádza sloboda o svoj základ a človek je vystavený sile vášni a otvorených alebo skrytých podmienok. (Centesimus annus). Pápež vidí pravdu ako čosi, čo sa viaže na pravdivosť a dobro.

Autor knihy k tomu pridáva: Tam, kde sa zaväzujúca orientácia na všeobecné mravné presvedčenie vyskytuje v čoraz menšej miere, tam sa to čo je možné, skôr alebo neskôr stane realitou. Táto inštrumentálna racionalita nachádza dnes svoje vyjadrenia v ambíciách ho-

ciktorého genového technika, prípadne biotechnika a v ekonomizácii takmer všetkých oblastí života. Technologickému imperatívu („čo je technicky možné, nech sa vykoná“) zodpovedá imperatív ekonomický („čo prináša zisky, tomu sa nesmie brániť“).

V ekonomickej sfére sa v bezuzdnej chvotnosti po zisku stále viac prekračujú mravné i právne hranice. Nejde o praktiky nejakých pochybných drobných podvodníkov, ale o veľké „ryby“, t.j. o podniky, ktoré sú špičkami trhu. Jedným z najznámejších takých príkladov je v USA energetický koncern Enron, ktorý sa koncom roka 2001 zrútil.

Zničili ho manažéri, ktorí konali zvrhovane nemorálne i kriminálne. Nebol to však ojedinelý prípad. Za ním nasledovali i ďalšie otrasné americké podvody. Táto „prax“ zachvátila nielen americké, ale aj niektoré európske firmy.

Pápež Ján Pavol II. zdôrazňoval, že keď sloboda prestane byť spojená s pravdou a začne sa od nej atomizovať, vytvoria sa predpoklady pre mravne škodlivé následky, ktorých rozmery budú nevypočítateľné. Autor k tomu dodáva, že tak vzniknú podmienky pre nové závislosti a z človeka urobia sluhu.

(Pokračovanie na 10. strane)

Západná civilizácia je v kríze, o tom už pochybujú iba slepi. Kríza ju štiepa na časti. Vládnuce elity, ktoré si odovzdávali moc z ruky do ruky bez ohľadu na deklarované ideové rozdiely, vyčerpali svoje triky. Scenáre striedania moci, tie zdanlivo pokojné, i tie krvavé, ktoré sa uplatňujú najmä v krajinách určených na dlhodobý chaos, sa opakujú so železnou pravidelnosťou.

Ale pružinu možno stláčať iba dovtedy, kým vám nevystreli do tváre. Takou pružinou sa stala Sýria, no ešte pred ňou Čečensko a Gruzínsko. Pôvodcovia chaosu sa však nevzdávajú. Hrajú vabank. Vedia, že ručičky takejto politiky sa nachýlili k hodine dvanástej. A tak sa ponáhľajú. Uvoľnili ruky ukra-

K Ukrajine

TEODOR KRIŽKA

jinskému nacionalizmu s rusofóbnym zafarbením v nádeji, že pod prikrýtim revolúcie proti oligarchom úplne a definitívne ovládnu Ukrajinu, vytlačia zo Sevastopola ruské námorné sily, odrežú Rusko od prístupu k moru a dokončia plán rozčlenenia Ruska pomocou vnútorného chaosu a vonkajšieho konfliktu.

Udalosti sa nám odohrávajú pred očami. Bratské národy, ktoré tristo rokov žili v spoločnom štáte a rozprávajú sa tým istým jazykom, sa pod rúskom uskutočnenia utopických túžob európskej integrácie dostali do ozbrojeného konfliktu. Počul som príbeh bratov, ktorí nevedomky stáli proti sebe na oboch stranách frontu. Otec im zatelefonoval, ale už bolo neskoro...

Iný príbeh tvorí slovenská účasť na konflikte, ako ju opisuje báseň Mikuláša Šprinca Donbas, zachytávajúca drámu Druhej svetovej vojny a báseň Jurija Jurčenka, venovaná Slovákom bojujúcemu na strane povstalcov v Dombase dnes, ktorú som aktuálne preložil.

Keď sa pozerám na hrôzu občianskej vojny na Ukrajine, ďakujem Sede, bolestnej Panne Márii, že uchránila náš národ od podobného križa počas nášho zápasu o štátnosť a následného vnútorného sporu o jej orientáciu. Prešli sme búrlivým obdobím 90. rokov, no v porovnaní s Ukrajinou sme detské choroby zvládli pomerne kultúrne. Nech je Ukrajina odštrajujúcim príkladom pre všetky horúce hlavy, aby sa najskôr dobre poobzerali, komu ich netrepezlivosť a výbojnosť osoží a či nie sú iba nástrojom deštrukcie.

Udalosti na východ od našich hraníc, ale aj v Hongkongu a inde nech sú nám varovaním, čo ako by nám mocní tohto sveta signalizovali na križovatke dejín zelenú. Tragédie vojen totiž pripomínajú križovatku, na ktorej zo všetkých smerov vyplí znamenie stoj.

S koro celý júl a august prebiehali na obrazovke RTVS dokumentárne filmy a relácie s tematikou SNP a tesne pred výročím bola zorganizovaná diskusia odborníkov z oblasti histórie. Bol to zaiste chválihodný počín vedenia redakcie publicistiky, pretože účastníci debaty zaujímali skutočne otvorené, rozdielne a často protichodné názory a postoje k danej tematike, ku ktorej sú v spoločnosti tiež rozličné postoje, založené na osobných skúsenostiach a poznatkoch. Ale pozitívom celého podujatia bolo nechať skutočne otvorený priestor pre slobodný a ničím neobmedzovaný osobný pohľad jednotlivých účastníkov na dôležitú tému, akou je bezpochyby povstanie, na jeho pozitíva ako aj negatíva, ktoré so sebou prináša. Domnievam sa, že sa tak stalo po prvýkrát v histórii publicistiky televízie, že bola umožnená otvorená výmena názorov, čo je sama osebe sľubná skutočnosť aj pre budúcnosť, lebo len tak sa dá dôjsť ku prijateľnému koncenzu o dôležitých záležitostiach našej spoločnosti.

Kladom bolo aj to, že debata bola hneď po odvysielaní dokumentárneho filmu o SNP, ktorý vcelku dosť objektívne predstrel televíznu divákovi pohľad na históriu Prvej SR a čo jej predchádzalo, zrejme na základe archívnych filmových dokumentov z obdobia jej krátkeho trvania, bez dodatočných úprav a manipulačných zásahov, ako sa to zvyklo v minulosti robiť, aby sa dosiahol určitý, vopred stanovený ideologický efekt. Tento raz si mohol divák nadobudnúť dojem, že počas hegemonie Nemcov na Slovensku boli rovnako zlé dôsledky tlaku Hitlera na slovenskú vládu ako neskôr pod tlakom Moskvy na vládu ČSR, snáď len s tým rozdielom, že tento tlak bol umocnený ešte tlakom pražskej vlády, ktorá postupne obmedzovala aj to, čo počas povstania sľúbila Slovákom. Ide najmä o okliešťovanie politickej moci vládných orgánov na Slovensku (SNR a Zboru povereníkov) a za podstatne dlhšie 40 ročné obdobie voči krátkemu trvaniu Prvej SR. A čo sa dialo v spoločensko-politickej sfére za obidvoch režimov? To je nad rámec tejto stručnej úvahy, ale nám starším to ešte neschodí z mysle. Mnohé zábery dok. filmu nám dnes pripadajú dosť podivné až smiešne, v štýle hejlovania, vojenských pochodov a manifestácií prívržencov Hitlera a o niečo neskôr prvomájových sprievodov za vlády komunistov.

Vážnym nedostatkom diskusie bola viditeľná nevyváženosť účastníkov, predstavitel'ov navzájom odlišných názorov. Na jednej strane: moderátor M. Havran, PhDr. S. Mičev, PhD, riaditeľ múzea SNP v B. Bystrici a hosť z Poľska, a na druhej strane Dr. M. Lacko z ÚPN, mladý historik, zaoberajúci sa najnovšími dejinami Slovenska. Teda v zostave 3:1, čo už prednaznačovalo dopredu, čo sa očakáva od debaty a aké postoje budú zaujímať niektorí účastníci debaty, v štýle doterajších praktík. V debate odznelo mnoho otvorených a kontraverzných otázok o vzniku a zmysle povstania, o spôsobe jeho realizácie, o príčinách jeho potlačenia nemeckou armádou a dôsledkoch na vývoj našej spoločnosti po strašnej druhej svetovej vojne. Ďalší okruh otázok sa vzťahoval na otázky, ktoré sa týkali problémov prvej Slovenskej republiky, jej vzniku a pôsobenia počas ťažkej medzinárodnej situácie, keď celý priestor strednej a južnej Európy ovládlo rozpínavé hitlerovské Nemecko a vznikalo presvedčenie, že po jeho víťazstvách v Európe a aj na iných kontinentoch (severná Afrika) sa nikto nedokáže vzoprieť silnému agresorovi. Slabosť ostatných svetových hráčov na svetovej scéne, ktoré pripustili Mníchov a ďalšie agresívne kroky sebavedomého a bezohľadného hegemonu v strednej Európe, uzavretie Paktu o neutočení Nemecka so Stalinom, potvrdzovali presvedčenie ľudí o neporaziteľnosti Nemecka. Akáže iná alternatíva jestvovala pre Slovákov ako prijat' ponúkanú samostatnosť z rúk všemocného Hitlera, keď za humnami (či hranicami našej malej krajiny) si cerili zuby nenásytní susedia z juhu, severu a

Na okraj relácie o SNP

západu, aby si podelili koristi? Také a opravdu jediné riešenie si dovoľil obhajovať Dr. M. Lacko, za čo mu patrí uznanie a vďaka. Je známe, že väčšina Slovákov prijala samostatnosť s veľkou radosťou a nadšením ako nečakaný dar nebies, ktorý mohla okúsiť na vlastnej koži a aj ho nakrátko zažila v získaní slobody a doteraz nepoznanej životnej úrovni i počas vojny, ktorá za pár mesiacov vypukla. Dr. Lacko voči SNP zaujal iné stanovisko, že nemohlo byť celonárodným preto, lebo nezapojilo sa doňho ani väčšina národa ani väčšina armády (z 90-tisícovej armády sa zapojilo zhruba 18-tisíc príslušníkov a väčšina z nich len na základe mobilizácie). To vyvolalo u ostatných nesúhlas a určité napätie i keď sa dosiahla zhoda v tom, že povstanie malo veľký význam z hľadiska povojnovej politiky ako najmasovejšie vystúpenie Slovákov v novodobej histórii, ktoré prispelo istým dielom k porážke Nemecka.

Poľský účastník debaty vyslovil zaujímavý názor o varšavskom povstaní, že Červená armáda, stojac nečinne na druhej strane Visly, úmyselne nechala povstalcov krvácať a im nepomohla. Aj v prípade SNP jej išlo viac o organizovanie partizánskej vojny v tyle nemeckej armády v hornatom teréne Slovenska, so všetkým čo k tomu patrí (ničenie ciest, mostov, železničných trať atď.). Ignorovanie Čatlošovho plánu, ktorého možné rešpektovanie by bolo viac ušetrilo Slovensko pred následkami vojny. Jeho názor o „kráľovských“ národoch, za akých pokladá Čechov, Poliakov, Maďarov vyvoláva názor, že Slováci mali oveľa viac dôvodov prijat' samostatnosť, hoci i z rozhodnutia Nemecka, hegemonu vo vtedajšej politickej situácii v strednej Európe, ako iné spomínané národy, keby sa ocitli v podobnej situácii, v akej bolo Slovensko. Je predsa veľký rozdiel, keď do stavu národnej podriadenosti sa dostane národ, ktorý svoju národnú osobitosť už má a nemusí ju už nikomu dokazovať (ako napr. český národ za Protektorátu) a národ, ktorý o svoju existenciu musí neustále, celé stáročia svojim utrpením a obetami bojovať a ju brániť (ako slovenský národ). Preto neobstojí názor, že Slováci sa mali nechať dať radšej rozdeliť, ako prijat' samostatnosť v ponúkanej, oklieštenej podobe, a z rúk Hitlera.

Viacero iných otázok bolo prediskutovaných, ale rozsah príspevku mi nedovoľí detailnejšie sa vyjadriť o iných, snáď ešte o židovskej problematike, ale veľmi skrátené, lebo predstavuje naozaj veľmi vážny humánny problém, ktorý zaťažuje históriu slovenského národa ako tmavý tieň v čase jeho snáh o emancipáciu s inými národmi. Slovenská vláda v tejto otázke bola rozdelená a mala nejednotný postoj k jej riešeniu. Jedna časť ministrov vlády, po salzburgskom diktáte Hitlera, na čele s premiérom dr. V. Tukom sa riadila tzv. židovským Kódexom, zostavenom na princípe rasizmu, bola za vysídlenie židov z územia Slovenska. Druhá časť, ktorú podporoval aj prezident Tiso, nebola za ich vysídlenie, iba za obmedzenie ich hospodárskej moci. Nemci všetkými možnými pakami a prostriedkami tlačili, aby sa čo najskôr začali deportácie, ktoré začali v marci, 1942. Prezident Tiso presadil iba možnosť udeľovať výnimky, ktoré aj plne využil. Kurióznou skutočnosťou bolo, že za vysídlenie každého žida musel štát zaplatiť 500 nemeckých mariek. Smutnou a nepochopiteľnou skutočnosťou bol nehumánny spôsob uskutočnenia deportácií, proti ktorému mnohí občania štátu protestovali a pomáhali ukrývať deportovaných s riskovaním vlastného života (známy je protest JUDr. Jána Balku, člena Štátnej rady a protesty obidvoch hlavných cirkví). Pod tlakom verejnosti a rôznych, zatiaľ neoverených chýrov o osude vyvezených slovenských židov, vláda v októbri, 1942 zastavila transporty a žiadala nemeckú stranu o komisionálne prešetrenie celej

zásležitosti, ktoré sa neuskutočnilo a neboli už žiadne transporty až do potlačenia SNP, keď už vládla, ani prezident nemali moc ovplyvniť deportácie. Treba však priznať objektívne, že v tom čase nikto na Slovensku nevedel, aký strašný osud čaká vyvezených židov. Vyhnúť sa riešeniu židovskej otázky slovenská vláda nemohla tak, ako aj vlády v iných štátov pod priamou, či nepriamou nemeckou nadvládou, ale keby bola jednotná mohla dosiahnuť oveľa viac, hlavne pokúsiť sa vôbec zamedziť deportáciám. Už len pár slov na záver tejto tragickej skutočnosti. Útek dvoch slovenských židov z Oswienčima v apríli, 1944 (Vrbu a Wetzlera) a zostavenie správy v Žiline o hroznej skutočnosti, ktorú páchajú príslušníci vyspelého národa Bethovena, Schillera, a iných, na židoch v plynových komorách, čo bolo tak neuveriteľné, že jej nechceli veriť ani členovia najvyššej židovskej rady v Maďarsku, kde sa práve rozbiehali transporty so židmi a viedli sa vyjednávania s Eichmannom ako ich obmedziť (podľa amerického filmu, ktorý sa nedávno premietal aj na Slovensku) jasne ukazuje bezradnosť a zmätosť verejnej mienky o tejto tragickej skutočnosti, ktorá sa plne objasnila až po vojne. Na druhej strane list biskupa Jána Vojtašáka Šaňovi Machovi v marci r.1943, ktorý dostal od anonymného autora, spôsobil, že minister vnútra okamžite odvolal svoje rozhodnutie spred týždňa, v ktorom hrozil pokračovať v zastavených transportoch a ich definitívne zrušil neľadiac na reakciu Nemcov. Takých a podobných faktov je viac, ktoré vnášajú viac svetla do tejto tragickej skutočnosti.

Na záver úvahy treba oceniť, že taká nekonvenčná a netypická relácia sa uskutočnila na obrazovke našej televízie a dúfam, že nebude ani posledná, že budú naďalej prezentované postoje na našu históriu z rôznych uhlov pohľadu, že bude z nich cítiť snahu o objektívne a nie čiernobiele videnie slovenských dejín, za ktoré sa nemusí nikto hanbiť, najmä nie naša mladá generácia. Mladí, po pravde tužiaci historici, musia mať možnosť bez obáv prezentovať výsledky svojho výskumu, i z osobných kontaktov s ľuďmi staršej, odchádzajúcej generácie, z obidvoch strán názorového spektra, zvyknutej na stereotypné prístupy a prispôbovanie sa starým, ideologickým schémam, i ľudom, ktorí zažili prevratné udalosti ináč, ako sa oficiálne hlása.

Je potešiteľné, že už jestvujú mladí historici, nezaťažení ideologickými predsudkami a snažia sa o najdenie pravdy a jej objektívnu interpretáciu. Takým je určite i Dr. M. Lacko. Na prvý pohľad v debate sa javil ako tichý, uzavretý mladý muž, ale v skutočnosti, v diskusii je to nebojácný človek, argumentačne skvele vybavený vedecký pracovník o slovenských dejinách najnovšieho obdobia, ktorý svojimi argumentami dokáže presvedčiť divákov o pravdivosti svojich názorov, ku ktorým dospel štúdiom archívnych dokumentov a podkladov, i z osobných rozhovorov s ľuďmi širokého spektra názorov, ktorí zažili udalosti na vlastnej koži. a dokáže ich nálezite a vieryhodne vyhodnotiť a obhájiť. Riadi sa zásadou, že historické udalosti treba hodnotiť vo vzájomných súvislostiach, bez ideologických predsudkov a podľa podmienok a okolností, za ktorých sa tieto udalosti v danom čase udiali. V svojej práci mu ide o prehlbenie národného povedomia najmä mladej generácie, ktoré obdivujeme u iných národov, ale u vlastného zaznávame, hoci je tak prepotrebné pre jestvovanie každého národa.

Celkom na koniec úvahy si dovoľím vysloviť želanie mnohých, aby sa v začiatkom trende pokračovalo pre dobro a vzájomné pochopenie nás, všetkých. PAVOL KALINAY

Každá spomienka na udalosti či osobnosti z minulosti odvíja svoj zmysel z kultúrnych potrieb prítomnosti. Myslím na dôsledok-kontinuitu, v ktorých pretrváva a žije ako všeobecne prijatá dejinná hodnota. A my pritom vieme, že hýbateľom či tvorcom dejinných zmien a významov v živote národa či spoločenstva sú vždy ľudské osobnosti.

Naše dejiny tvorili vynikajúci ľudia, preto je našou povinnosťou na nich nezabúdať, ale si ich pripomínať, vracieť sa k ich morálnym a duchovným odkazom, k myšlienkam a túžbam, ktoré nestihli uskutočniť, ale ktoré realizovať je naša povinnosť. Lebo mnohí z minulosti k nám aj dnes hovoria, napomínajú, pripomínajú, nútia sa zamýšľať. Veď spoločnosť, Cirkev aj každý rozumný človek sa obohacuje poznávaním histórie preveruje si svoje myslenie i konanie, a to príkladnými činmi a príkladnými ľuďmi z našej minulosti. Oni predstavujú stále mravné a duchovné hodnoty.

V našich národných dejinách kňazské osobnosti zohrali osobitnú úlohu hýbateľov, usmerňovateľov i obrancov slovenského ľudu i národa v zápase o kultúrnu, myšlienkovú i morálnu zrelosť, o vlastný jazyk, kultúrno-historický obzor i morálny profil v zmysle učenia Cirkvi. Táto pravda sa osobitne vzťahuje na osobnosť Andreja Hlinku, ktorý účinne pôsobil v ušľachtilej službe dejinného dotvárania nášho národa (aj štátu), a to v stredo-európskom dramatickom priestore na prelome storočí, bližšie v prvej štvrtine 20. storočia.

A. Hlinka jemu vlastným prejavom a premyslenou politickou koncepciou obrany a všestranného rozvoja slovenského ľudu stal sa výraznou osobnosťou. V nej sa dá - aj dnes - spoznať príkladný profil obetavého kňaza-kazateľa - služobníka pravdy, mysliačeho a pracovitého politika.

Za osobitnú úvahu stojí analýza jeho sociálneho programu v hlinkovom politickom hnutí, ako aj organizovanie svojpomocné ustanovizne: úverové a potravné družstvá, poisťovne a ľudové banky, jeho osobitný vzťah a aktivity v robotníckom hnutí a v roľníckej otázke. Angažoval sa za občianske a demokratické uvedomenie slovenského ľudu. Vo svojej povahe zosobňoval to, čo bolo a je cenné v slovenskom národe. Vznik Slovenskej republiky v roku 1993 má v Hlinkových úsilíach svoje „neprirodzené“ počiatky.

Ako všestranne vzdelaný kňaz dal sa do služieb politických zápasov slovenskej inteligencie o základné samourčovací práva slovenského národa. Jeho veľavravným a otvoreným heslom bolo: „Boh, národ, vlasť, sloboda, osveta,“ teda ideály, ktoré uskutočňovali mnohí slovenskí vzdelanci a duchovenstvo, najmä to, ktoré žilo na slovenskom vidieku, ktoré dobre poznalo sociálnu i duchovnú biedu a potrebu drobného ľudu.

Prebudiť, zdvihnúť pospolitý ľud z meravého života, zo sociálnej biedy a nevedomosti, to bola - popri šírení evanjelia - ústretová a ušľachtilá osvetová činnosť.

Vieme si živo predstaviť ruch na dedinách, ak vznikla nedeľná škola ak vznikol čítací spolok, ak sa založila malá knižnica alebo ak ochotníci zahrali divadelnú hru. Tu kdesi sa spojila tradičná ľudová kultúra s kultúrou usmerňovanou, tu sa začala prejavovať skutočná tvorivosť nášho

človeka. Bolo iste treba mnohokrát prekonať nechť a nevôľu dedinského človeka prekonávať „staré koľaje“ i nechť sa priučiť od iných, čítať, nie kvôli zábave, ale kvôli poznaniu, k pretváraniu a pozdvihovániu seba samého. To bola skutočná, pomalá, ale účinná revolúcia ducha. A bola aj vtedy, keď sa týkala nových zdrojov obživy: ovocinárstva, včelárstva, košíkárstva a pod.

Obetavý kňaz, ako bol A. Hlinka, toto všetko poznal osobne, bezprostredne, lebo žil medzi svojimi, nevyvyšujúc sa nad nich. Jeho vzťah k dobrým a zlým stránkam slovenského ľudu bol láskavý, miloval ho s porozumením a s úctou, s kresťanským citom ľudskej spravodlivosti. Hoci vzdelaním, poslaním, poznaním sa vynímal, nezanevrel na neho pre morálne neduhy, poklesky. Cenil si dobré stránky ľudu, ako pracovitosť, tvorivosť, usilovnosť, životaschopnosť, odsúdil však: nedbanlivosť, ľahostajnosť, psotu, otrhané deti, nezasiatu pôdu, hlad a najmä rozšírený alkoholizmus. Teda dobre poznal príčinu tohto stavu. Preto všetko svoje počínanie zameral na odstránenie príčin. A nositeľom príčin nebol len dedinský ľud, ale aj štát, jeho zákony a inštitúcie. Odhaľovať príčiny zla rozumne a vecne bolo a je aj dnes nebezpečné.

V každom ohľade tu máme dočinenia s osobnostne angažovanou evanjelizáciou, s realizovaním náboženskej kultúry, resp. s realizovaním kultúry kresťanskej viery ako výraznej univerzálnej idey Cirkvi.

Andrej Hlinka nadväzuje na tých katolíckych a evanjelických kňazov, predovšetkým bernolákovcov a štúrovcov, ktorí ľudovú osvetu postavili do centra svojej každodennej a konkrétnej činnosti.

Svojim pastoračným, sociálnym, ale aj politickým angažovaním ako aj literárnou činnosťou budil popri láske k Bohu a Cirkvi aj lásku k slovenskému národu a slovenskej reči. Často zdôrazňoval starobylosť Slovákov a ich slávu minulosť. Cyrilometodská idea takto dostala vedecké vypracovanie a zdôvodnenie a stala sa súčasťou nielen ľudovej, ale i vyššej kultúry.

Slovenský národ zažíval od týchto rokov ťažký národnostný útlak, ktorý vyvrcholil koncom 19. storočia a ďalšie nespravodlivé zákony, o používaní vyučovacieho jazyka na začiatku 20. storočia z r. 1907 a 1909 v tom pokračovali.

Zaiste, život a najmä osobný zápas, všestranne politicky a náležite orientovaného tohto znalca európskych dejín a najmä vtedajšieho stavu Európy a slovenského národa, mravne a eticky usporiadanej osobnosti A. Hlinku presahuje význam zápasu o záchranu a rozvoj slovenského národa v prvej časti 20. stor. Jasnou rečou hovorí aktuálne k nášmu dňu - a k nám:

1. Ako rozhladený katolícky kňaz dôverne poznal mentalitu svojho „ovčínca“, teda sociálnu a duchovnú úroveň dedinských roľníkov, bezzemkov, vznikajúcu sociálnu skupinu robotníkov, dedinskú i mestskú chudobu, ale aj hmotne sebaistú mestskú i dedinskú inteligenciu, delenú národnostne, konfesionálne, politicky i sociálne, a to tak v čase Rakúsko-Uhorskej monarchie, v čase prvej svetovej vojny, v čase prvej ČSR. To osobné poznanie vytvorilo v jeho politickom programe správnu orientáciu a istotu. Svoju náklonnosť chudobe roľníckej i robotníckej ne-

zneužíval, ale naopak: bola mu cieľom i meradlom morálnych hodnôt a zmien.

Andrej Hlinka veľmi dobre chápal deštruktívnu podstatu marxisticko-leninskej teórie revolučného boja a materializmus považoval za rovnako cudzí slovenskému duchu a našim národným tradíciám ako voľnomyšlienkový liberalizmus. A tak bolo celkom zákonité, že bojoval proti týmto nehodnotám. V tomto duchu, keď po voľbách koncom apríla 1920 víťazstvo sociálnej demokracie nasvedčovalo, že marxizmus zapúšťa korene A. Hlinka v Ružomberku po prepustení z väzenia k zhromaždeným prehovoril v tomto zmysle: „Budem pracovať vo dne i v noci, do tých čias, kým z červeného Slovenska nebude Slovensko biele, slovenské a kresťanské.“ Vyplývalo to aj z úsilia zoštátnenia cirkevného školstva a majetkov, rozpustenia reholí a zbavenia sa vplyvu kňazstva, čo boli bežné požiadavky socialistov vo volebnéj

penia za základné práva slovenského národa označili za poburovanie. Odsúdili ho na 2 roky väzenia, 1500 korún pokuty a 680 korún súdnych trov. Svetozár Hurban Vajanský, ktorý sa zúčastnil procesu zverejnil o ňom v Národných novinách podrobnú správu a podstatné časti obhajoby. A. Hlinka v nej okrem iného povedal: „Rád by som chodil po slobode, ako iní občania, ale keď ma pre ideu, za ktorú som bojoval postavil pred obžalobu, neutečiem pred väzením. Môžem povedať, že som v tom nenapraviteľný, a vždy budem hlásať: Slovákom som a budem až do smrti, ale v tom niet prečinu!“ Keď ho odsúdili v ďalšom procese spoločne bol vo väzení 33 mesiacov v Segedíne.

Po návrate z Paríža z Mierovej konferencie na Slovensko bol A. Hlinka opäť zaistený a 7 mesiacov internovaný v Česku na Mírové, Brodku a Podolí. Aj keď ho zatýkali českí tajní vojaci na príkaz z pražskej vlády za vinu nedával Čechom ale

ujmy za úrodné výhody, zaviedli cenzúru novín a za asistencie českého četníctva nechali pozatvárať mnoho Slovákov.

4. Vedel odpúšťať, ale byť aj spravodlivý k tým kauzám, kde sa páchala nepravosť alebo skrivodlivosť.

Už v novembri 1920 A. Hlinka zaznamenal politický úspech svojej strany pri menovaní nových biskupov pre Slovensko, hoci sám bol jedným z kandidátov. Sám A. Hlinka a poslanec A. Bobok boli svedkami ohlásenia tejto radostnej skutočnosti na Pápežskej nunciature v Prahe.

Na stránkach časopisu Slováč (26. 11. 1920) srdečnými slovami privítal A. Hlinka troch slovenských biskupov: J. Vojtaššáka, M. Blahu a K. Kmeťku: „Teším sa iste väčšmi ako ktokoľvek iný, už len zo samej lásky k cirkvi a k sebe. Prestanú kombinácie a intrigy, po dvoch rokoch mi už len uveria a dajú pokoj.“

Andrej Hlinka, ktorý bol sláv-

protivníkov a nepriateľov. Neraz musí začuť biskup - „nič im neverte, nič im nedajte!“

K. Kmeťkovi (8.1. 1921) píše v súvislosti, že nebol menovaný za biskupa, hoci ho navrhovali do Nitry: „... že Rím sa postavil proti mne, lebo že z mojej vlastnej strany išli veľmi nepravdivé informácie proti mne. Zrazil som sa a nijak neviem pochopiť, čo môže v tom trčať? Čili ozaj mal pravdu Denník, že ma Rím pokladá za klerika turbulentu? Či je to nie politika ich, aby ma proti Rímu poštvili? Nech je, čo chce, ako chce, ja pôjdem ďalej, budem bojovať boje Pána... Toľko by mal vedieť Rím, že cirkev viac milujem ako vlast' a Rímu som bol oddanejší ako materčine. Kvôli slobode cirkvi obetoval som všetko.“

5. Vedel sa nevzdať svojej pravdy, konfrontovanej vždy s Božími prikázaniami. Vidieť to už v jeho rannej mladosti. R. 1883 ho prijali za klerika seminára v Spišskej Kapitule, kde absolvoval štúdium teológie. Vynikal skromnosťou, zbožnosťou a usilovnosťou. Verejne upozornil na obmedzovanie používania slovenčiny v seminári. Slovenskí bohoslovci mali v seminári povolené hovoriť materinským jazykom len dva dni v týždni. Keď A. Hlinka proti takémuto obmedzovaniu verejne protestoval, a odmietol vstúpiť do maďarského literárneho krúžku, ba dožadoval sa, aby bol založený aj krúžok pre pestovanie slovenského jazyka, vyslúžil si obvinenie k náklonnosti k panslavizmu. Pred prípadným vylúčením zo seminára ho zachránila len skutočnosť, že bol vzorným študentom

6. Vedel odpúšťať svojim nepravdivým, ohováračom, ale sa aj spravodlivo brániť a hlásať pravdu, o ktorej bol presvedčený. V nedeľu 13. augusta 1933 v tom čísle Slováka, ktoré vyšlo k slávnostnému dňu Pribinových osláv v Nitre, úvodník bol celý skonfiškovaný na prvej strane. Bol to Hlinkov článok. Hlinka v ňom napísal: „Nitra je naša, za tisíc rokov skrývali pred nami našu minulosť, za tisíc rokov sme nič nevedeli o našej sláve, našich otcov a predkoch. Krmili nás legendami a bájkami o Arpádach. Ani len Svätopluka, Mojmira, Rastislava nám v histórii správne nepredstavili. Nepočuli sme nič o nitrianskom hrade, o chráme sv. Emeráma a najmenej sme počuli čosi o slovenskom kniežatstve. Až dnes, po 1100-ročnej dobe máme sa dozvedieť, kto sme a čo sme. Taká je naša minulosť.“

Po 1100 rokoch ideme do Nitry oslavovať dielo, pamiatku Pribinovu. A čo sa robí? Nás, bezprostredných potomkov Pribinových, odháňajú od nášho slovenského kniežat'a. Nepripustia k slovu zástupcu Spolku sv. Vojtecha, nedovolili v Nitre hovoriť zástupcom Matice slovenskej. Prídu červení sokolíci, príde československý minister a oni povedia prvé slovo. Oni sa zjavia na tribúne a budú tak, ako kedysi Maďari zatemňovať našu históriu. Budú rozprávať bajky a legendy o československom národe, o tisícročnej jednote medzi Slováckmi a Čechmi. Jednota s Čechmi je historický humbug a podvod.

Slováci od dôb veľkého kniežat'a Pribinu, boli autonómny a suverénnym národom. Tým chceme ostať aj naďalej, preto Pribinu chceme oslavovať my, lebo je to naše najsvätejšie právo.

Československí ministri ku slovenskému národu budú hovoriť

VILIAM JUDÁK

Andrej Hlinka a jeho odkaz

(27.9.1864 - 16.8.1938)

kampani ako vymanit' slovenské robotníctvo zo „zaostalosti a konzervativizmu

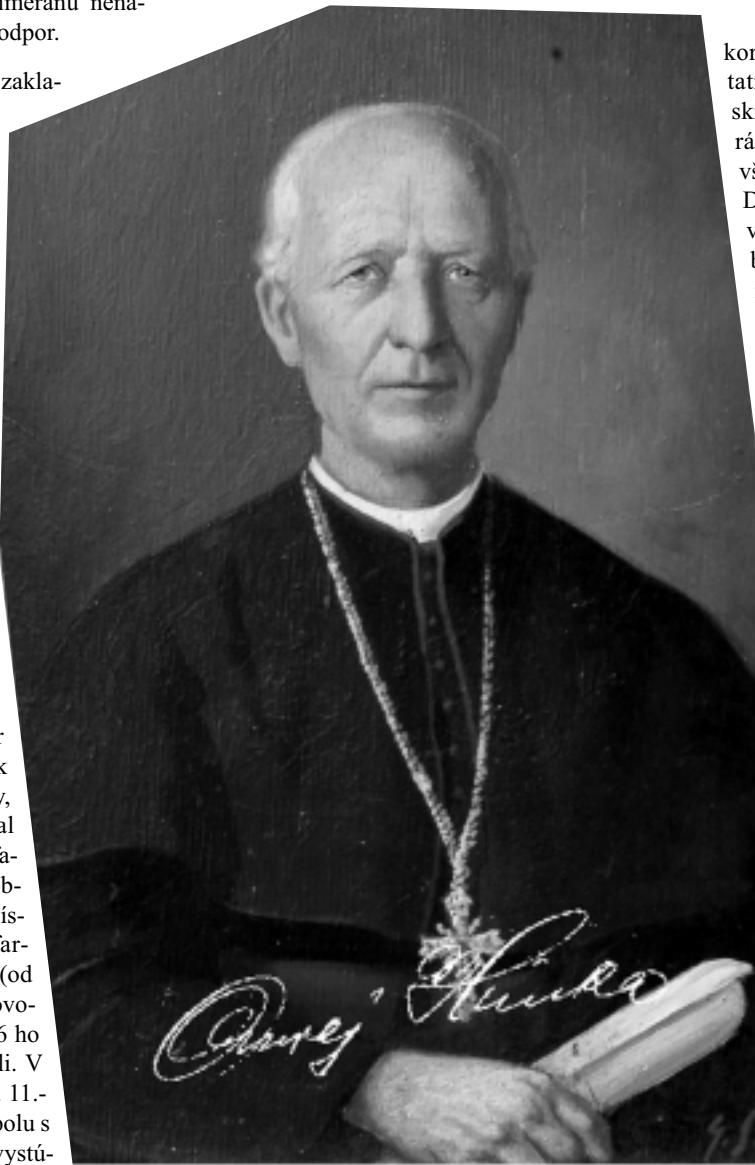
2. Vedel prijímať „prehry“ politické i kultúrne (aj osobné), ale vedel sa „poučiť“ a využiť toto poznanie na povznesenie slovenského ľudu a národa, na utvrdenie sebedovomira a istoty, že koná dobro.

3. Vedel trpieť a prijímať „tresty“ od nepravdivých (aj žalár, aj polit. ohovárania, podrazy) v pokore a v povznesení sa nad neprimeranú nenávisť, závisť, politický odpor.

A. Hlinka patrila k zakladateľom Slovenskej ľudovej strany (5.12.1905). Strana vystúpila s programom všeobecného a rovného volebného práva, zrušenia liberálnych cirkevných zákonov, uskutočnenia národnostného zákona, boja proti úžere a vysťahovalectvu. S jej programom zvolili väčšinu slovenských poslancov do Uhorského snemu. Pred parlamentnými voľbami v máji 1906 verejne podporil kandidatúru V. Šrobára. Spišský biskup Alexander Párvy ho na nátlak vládnucej politiky, 4.5.1906 suspendoval ab officio (od úradu fára) a 18.6.1906 po obvinení zo simonie pri získaní ružomerskej farnosti aj „ab ordine“ (od výkonu kňazského povolania). Dňa 27. 6. 1906 ho v Ružomberku uväznili. V politickom procese 26. 11.-6. 12. 1906 ho súdili spolu s 15 spolčníkmi. Jeho vystú-

svojim slovenským politickým protivníkom - prisluhovačom pražského centralizmu. Z jeho listov a zápiskov z väzenia na Mírove je zjavné, že od cudzoval predovšetkým politiku svojho predprezratového spolupracovníka, ministra s plnou mocou pre správu Slovenska V. Šrobára a slovenských politikov z okruhu hlasitov, ovplyvnených Masarykovou školou politického realizmu. Vinil ich z toho, že zapredali národné zá-

nostným kazateľom vo františkánskom kostole v Nitre v deň konsekrácie (13.2.1921), kde povedal: „Tento deň nie je dňom politiky a gladiátorských zápasov, ale posvätného ticha v víťazstva kresťanstva a Katolíckej cirkvi na Slovensku. Cirkev už zažila viacero takých dní a slávností ale Cirkev na Slovensku ešte nie... Keď zväžeme život dnešných okolností a udalostí, keď sa na Cirkev sype množstvo nadávok a urážok...“

Naši synovia sú pokorní synovia tichých tatranských chalúp, skromní dedinskí faryári, ktorí zakúsili všetku ťarchu života. Dnes síce sú oslavovaní, a čoskoro sa bude opakovať osud ich Majstra. Dnes hosanna, zajtra ukrižuj ho! Vhodne zapadá aj vysviacka do veľkého a hlbokého pôstu. Mnohí závidia ich postavenie ale o mesiac, rok iste nebude závideniahodný ich vysoký úrad. Objavujú sa útoky na školy, chrámy, rodinu, ktoré oni svojim vlastným životom musia chrániť. Zavádza sa nový blud ... prídu falošní proroci a budú zväzdať iných.. Biskup musí vhod i nevhod povedať pravdu, hore i dolu a tá pravda celá povedaná podľa príkazu Pána, tá boli a má mnoho

česky v staroslávnej Nitre. Toto nás uráža, my to neznesieme. Celé tieto slávnosti si vláda vyárendovala. Slováci, vy ste uznali Hlinku za svojho v ružomberskom a segeďinskom väzení. Hlinka vám bol veľkým Slovákom za čias Maďarska. Hlásal Vám pravdu počas černojskej masakry. Buďte presvedčení, že Vám ju poviem aj v Nitre. Nebudem si pýtať od nikoho povolenie. Budem hovoriť v Nitre tam a vtedy, keď si to národ bude odo mňa žiadať. My sme tu doma. Pribina bol náš. Keď budú Česi oslavovať svojho Přemysla Oráča, Jiřího z Poděbrad, Jána Žižku, Andrej Hlinka sa bude cítiť na Vašich slávnostiach vašim hosťom. Ale na Pribinových slávnostiach v Nitre, Andrej Hlinka sa cíti pánom.“

7. Vedel anticipovať sociálne a morálne dôsledky svojej i cudzej politickej agitácie. Národné a sociálne ideály vedel stmeliť do konkrétnej ľudskej aktivity. Ako horlivý kňaz sa usiloval zlepšiť sociálne postavenie farníkov založením spolku striedmostí aj úverového a potravinového spolku. Organizoval osvetové prednášky a slovenské divadelné predstavenia. V čase pôsobenia v sliacanskej farnosti sa zapojil do politického života. Podporoval program Krajinskej katolíckej ľudskej strany (Néppárt), ktorá sľubovala riešiť aj otázku nemaďarských národov Uhorska. Obetavou pastoraáciou a sociálnou činnosťou si získal podporu nižších ľudových vrstiev. To sa ukázalo 22. 3. 1905, keď ho zvolili za farára v Ružomberku hlasmi okrajových štvrtí mesta. Ako ružomberský farár bol súčasne členom mestského zastupiteľstva, kde poukazoval na korupciu a mrhanie financiami mesta. Usiloval sa urobiť všetko v prospech svojich veriacich, ich náboženského, kultúrneho a národného povznesenia. R. 1907 sa stal zakladateľom Ľudskej banky (funkciu predsedu jej správy prevzal až r. 1910). Dôsledne si plnil povinnosti cirkevného škôldozorca.

8. Vedel múdro a dôsledne spájať politický zápas o kresťanské Slovensko, jeho ľud a mládež. Vedel sa dať do služieb všeobecného dobra národa i ľudu, a svoj ľudský a intelektuálny potenciál, múdrosť i vernosť kňaza vedel múdro preniesť do osobnej i spoločenskej aktivity. Ukázal sa ako výborný organizátor a rečník. Pre svoje utrpenie za slovenskú vec, autoritu v strane a patriarchálny zjav sa stal živým symbolom zápasu za práva slovenského národa.

Kriticky vystupoval proti útlaku počas Rakúsko-Uhorskej monarchie, ale aj proti oficiálnemu pražskému centralizmu, čechoslovakizmu a proti útokom namiereným na Cirkev. Riešenie slovenskej otázky videl v uskutočnení autonómie Slovenska, ktorú súčasne považoval za podmienku zlepšenia česko-slovenských vzťahov

9. Vývoj slovenského národa v 20. stor. aj Katolíckej cirkvi na Slovensku mu v mnohom dáva za pravdu a prijíma jeho iniciatívy v oblasti etickej, národnej, sociálnej, politickej i duchovnej. Aktívne anticipoval slobodu nášho národa i jeho všestranný rozvoj: kultúrny, duchovný, politický aj materiálny.

A. Hlinka od 90. rokov 19. storočia prispieval do viacerých slovenských periodík: Národný hlásnik, Katolícke noviny, Slovenské noviny, Národné noviny. Vo svojich článkoch sústreďoval záujem na postavenie slovenského ľudu, poukazoval na

potrebu zakladania svojpomocných spolkov a osvety. Jeho ideálom bol veriaci, ekonomicky sebestačný, národne uvedomelý a vzdelaný Slováč. Bojoval proti úžere, korupcii a maďarizácii. R. 1897 spolu s A. Bielekom založil a do r. 1901 redigoval mesačník Ľudové noviny. V r. 1918-1922 bol hlavným redaktorom mesačníka Duchovný pastier. Po obnovení činnosti Slovenskej ľudskej strany r. 1919 založil týždenník a r. 1920 denník Slováč.

10. Bol to muž činu, no neustrácal pokoj, uzavretý do seba, no pritom bol otvorený k ľuďom a ich potrebám. V tejto osobnosti môžeme vidieť nielen mimoriadne nadaného, ale aj neobyčajne pracovitého, obetavého a húževnatého človeka, ktorý žil z viery. Miloval Cirkev i svoj národ, bez toho, žeby nerešpektoval práva iných.

Napr. jeho vzťah k Židom bol veľmi tolerantný, aj keď v oblasti ekonomickej sa usiloval im konkurovať zakladaním ľudových družstiev založením ľudskej banky a podobných inštitúcií. Svedčia o tom aj jeho slová, ktoré boli uverejnené v pražskom židovskom časopise Selbstwehr (7.8. 1936): „Nie som nepriateľom Židov. Politická strana, ktorej som vodcom nie je antisemitská. Antisemitizmus nie je naším programom. Ako katolícky kňaz si plne uvedomujem veľký morálny, náboženský a dejinný význam židovstva pre celé civilizované ľudstvo, zvlášť pre kresťanstvo. Kým Židia budú vedení duchom svojho náboženstva, tak ako ho hlásali ich proroci, zakaľ budú lipnúť na svojej viere a odmietať odklony od etických princípov tejto viery, Židia na Slovensku sa nebudú musieť nejako obávať slovenského ľudu, ktorého vodcovstvo zverili mne.“

Pri jeho smrti bratislavské Židovské noviny (19.8. 1938) napísali: „Slovenský národ má veľkého mŕtveho. Oplakáva svojho syna, ktorý hlboko vryl svoje meno do slovenských dejín. Pred tvárou smrti zamĺkol každý bojový hluk, odpadli vlny rozvírených vášní a pod hlbokým dojmom smútku osoby a strany, priatelia a nepriatelia hodnotia túto vynikajúcu postavu a jej prenikavý význam na vývoj udalostí. Ani my Židia, nemôžeme ostať stranou. Jeho verejná činnosť často zasiahla do našich radov a zavdala nám príčinu určiť svoj postoj k nemu... Ctil a vážil si svojich židovských spoluobčanov a ako farár hlásal náboženskú znášanlivosť. Jeho bystrý zrak spoznal duševné hodnoty ružomberskej židovskej inteligencie, s ktorou sa rád stretával.“

Andrej Hlinka sa nám aj z dnešného pohľadu javí ako zrelý politik, všestranný publicista, organizátor a tvorivý autor, avšak predovšetkým ako kňaz, starostlivý duchovný otec. Bol hlásateľom zmieri medzi národmi i mieru medzi kresťanskými spoločnosťami; je známy ako „priekopník“ ekumenizmu. Jeho didaktizmus je nenásilný, nevťeravý, ale rázny; jeho vlastenectvo príkladné. Jeho svet mal vždy kresťanské etické jadro. Premenil takto evanjeliu myšlienku a ponúkol ju v takej podobe, aby bola pre jeho súčasníka prijateľná.

Aj z tohto hľadiska možno chápať jeho život a jeho mnohorakú činnosť. Napriek tomu, že žil v zložitej dobe, vedel byť verný hodnotám, o ktorých sa presvedčil, že sú správne a pevne sa nimi riadil. Pre neho bolo hodnotné to, čo slúžilo pre dobro

jeho zverených. Vo svojom postoji sa nedal ovplyvniť ani ľudskou chválou, ani strachom pred hroziacim nebezpečenstvom. Nedal sa pomýliť ani chvíľami temnoty a ťažkosťami svojej doby. Prežil niekoľko pokusov o atentát (napr. 2.5.1919 na fare v Ružomberku, 12.6.1921 na zhromaždení v Krupine). K. Kmetíkovi píše 20. 1. 1923: „Som holý a nahý - a Šrámek s Mičúrom sa smejú. Ale sme mu vykonali“.

Andrej Hlinka sa narodil pred 150. rokmi, ale pred historiografiou stále ešte stojí úloha objektívne zhodnotiť význam a pôsobenie jeho osobnosti v záverečnej fáze politického i civilizácného dotvárania novodobého slovenského národa. Dňa 25.4.1939, teda už po vzniku prvej Slovenskej republiky, Slovenský snem schválil zákon č. 83/1939 Zb. Podľa § 1 tohto zákona „Andrej Hlinka sa zaslúžil o slovenský národ“. Táto veta bola vytesaná do kamene a umiestnená v budove Slovenského snemu. Po r. 1945 patril medzi tie slovenské osobnosti, ktoré mali byť vymazané z historickej pamäti národa.

Zmena spoločenského systému a demokratizácia nášho spoločenského života vytvorili predpoklady, aby slovenská historiografia začala splácať svoj dlh, tentokrát bez imperatívu prispôsobovania sa cudzím mocenským záujmom a ideológiám, bez skresľovania a tabuizovaného zamlčovania významu osobnosti slovenského života. Veď celé generácie sa o Hlinkovi dozvedali v našom systéme vzdelávania len pejoratívne označenia ako konzervatívny buržoázny politik, reakčný klerikál, klérofašista, rozbíjač československej štátnosti. Je zjavné, že tieto charakteristiky sú výplodom politickej propagandy a žiadna z nich nemá historické opodstatnenie, snáď okrem prívlastku klerikál.

Andrej Hlinka ním skutočne bol do tej miery ako aj bernolákovci, viaccerí štúrovci, Š. Moyzes i K. Kuzmány a národne uvedomelí evanjelickí a katolícki kňazi, vedomí si toho, že naša kultúra je vo svojej podstate kresťanská, hlásiaci sa k cyrilometodskej tradícii a vyznávajúci, že povinnosť i právo žiť v spoločenstve národov ako rovnoprávni medzi seberovnými, je dané Slovákom od Stvoriteľa. V tomto zmysle boli vedúce osobnosti politického boja za autonómnú samosprávu Slovenska, A. Hlinka i M. Rázus priamymi pokračovateľmi slovenských snáh, ktorých počiatky sú spojené s našim národným obrodením.

Jeho význam pochopili, našťastie, viacerí poslanci, keď Národná rada SR pre siedmimi rokmi (26.10. 2007) schválila zákon 531/2007 Z.z. o zásluhách A. Hlinku pre Slovenskú republiku.

Andrej Hlinka sa nám aj z dnešného pohľadu javí ako zrelý politik, všestranný publicista, organizátor a tvorivý autor, avšak predovšetkým ako kňaz, starostlivý duchovný otec. Bol hlásateľom zmieri medzi národmi a mieru medzi kresťanskými spoločnosťami; bol nositeľmi ekumenizmu, avšak nie na úkor jeden druhého. Jeho vlastenectvo je príkladné. Jeho svet mal vždy kresťanské etické jadro. Premenil takto evanjeliu myšlienku a ponúkol ju v takej podobe, aby bola pre ich súčasníka zrozumiteľná a prijateľná.

V tom všetkom, aj v ďalšom nevypovedanom, je pre nás jeho život aktuálnym odkazom a výzvou.

VILIAM JUDÁK

MIKULÁŠ ŠPRINC

Donbas

Prach čierny sadá na pery,
čierna je jeho príchut'
a srdce sa s tým uzmieri,
že nám tu treba zhynúť.

Už miesto krvi koluje
v nás iba hlad a zima,
kým smrť nám nádej maľuje
poslednú medzi ostatnými.

V uhoľných baniach v Donbase
o vlasti spieva hustý prach,
kde Slováč sníva o kráse
v podzemných ruských temnotách.

Prečo sme tuná, Kriste Pane,
a kto nás tuná vraždí?
Čakáme skrehlí na svitanie
len v trestaneckom plášti.

Prach čierny sadá na pery,
čierna je jeho príchut'
a srdce sa s tým uzmieri,
že nám tu treba zhynúť.

Zahvízdal vietor nad štôľňou,
dnes zase padli mŕtvi traja;
ich smútok prešiel do ohňov
a odkaz pomsty do rodného kraja.

Jak psov nás zajtra zahrabú,
žalmy nám budú spievať vtáky;
nad našou smrťou zaplačú
len ťažké ruské mraky.

Na srdce sadá čierny prach,
Ježišu Kriste, krivdy naše pomsti;
po lícach našich steká strach,
my, vydedenci ľudskej dôstojnosti.

Ach, bez nás prídu kvety na jablone
a doma smútkom zvädnú naše ženy;
keď jar zas bude vydychovať vône,
budeme vrahom všetci premožení.

Vy, ktorí v Paríži dnes budujete mier
a davy pozdravíte z víťazného voza,
hľadajte na peny našich pier,
jak žaluje v nich zúfalstvo a hrôza.

(Pokračovanie z minulého čísla)

Živým telom sa viem orientovať vo svete, viem, kde sa v ňom nachádzam a kam smerujem, a takisto viem, kto som a kto sú druhí ľudia a čo je iné a Iné. Samozrejme, nemyslím tým na telo ako na akúsi rozhláďu, z ktorej v centrálnej perspektíve pozorujem krajinu, ale na telo ako duchovné stredisko, srdce sveta, koordinálny systém, čosi ako omfalos, miesto, v ktorom sa zbiehajú a zjednocujú všetky stopy pamäti, všetky smery vnímania a predstavovania. Omfalom nechcem navodiť iba predstavu pupku sveta, skôr mám na mysli rozšírený význam tohto gréckeho slova v zmysle akéhokoľvek streda alebo ešte vymedzenejšiu predstavu náboja kola. Trebárs takého kola, na ktorom z náboja vybiehajú drevené ramená obopnuté vencom obitým železnou obručou. Alebo pravdepodobného vzoru prvého kola, hrnčiarskeho kruhu. Koleso bolo vždy symbolom sveta, ktorý sa otáča okolo pevného streda. A takýmto pevným stredom sveta je omfalos, fyzicky zvyčajne znázorňovaný okrúhlym posvätným kameňom. Ten, ktorý sa nachádzal v Apollónovom chráme v Delfách, v duchovnom centre antického Grécka, privádzal k sebe dvakrát do roka na slávnostné zhromaždenie všetkých amfiktionov. Tak sa vytváralo a udržiavalo vskutku pevné a účinné puto medzi všetkými helénskymi národmi.

Poznáme viacero ďalších zobrazení omfalu, či už je to kameň, ktorým Jakub označil miesto, kde sa mu v sne zjavil Boh a toto miesto nazval domom Božím, bránou do Nebies, alebo sú to keltské menhiry či posvätné hory... Samozrejme, predmetom posvätnéj účty nie je kameň alebo chrám, ale božstvo, ktoré v ňom sídli, Boh, ktorý v chráme býva. Vždy ide o označenie miesta s kultúrnym významom duchovného centra, ktoré je spojitým medzi rôznymi sférami ľudského sveta, v ktorom sa stretávajú a končia všetky cesty, čím na tomto mieste vzniká tenzia, a tak je centrum ovládnuté vertikálnou dimenziou, otvára sa ako spojenie človeka, obce, ľudského sveta s inou rovinou bytia. Až na tomto „mieste“, v takomto spojení sa človek stáva v pravom zmysle slova ľudským. Až keď v obci postaví chrám, v dome či v byte domov, v sebe srdce. Nielen ako orgán, ale ako jadro svojej osobnosti, pravé centrum všetkých jej vrstiev a siločiar (náboj kola, z neho vybiehajúce ramená a obruč, ktorá ich obopína), zjednotenie vedomia a nevedomia, vnímania a cítenia, skúsenosti a tušenia, tela, duše, ducha, vlastný stred všetkého, čo sa dá uchopiť a vysloviť, ale aj toho, čo sa vysloviť nedá a siaha k nám z nevyšlova. V tomto najvlastnejšom strede čím hlbšie sa siaha, tým vyššie „nebo“ sa nám otvára. Tu sa otvára miesto stretnutia tak s vlastnou tvárou, ako aj s tvárou, ktorej je ľudská tvár obrazom. Tu je otvor, ktorým vstupuje život a svetlo, aby sa stali ľudským telom. Tu sa nás náhle zmocňuje údes i úžas a údiv.

Opäť cesty a prechody, vzostupy a zostupy, milosrdenstvo nového začiatku, presahovanie. Ľahko sa vznášajúce melodické línie chorálovej predohry Liebster Jesu, wir sind

hier. Cesty duchovnej premeny. Od kameňa ako brány do nebies k živému chlebu, ktorý z nebies zostúpil... Vtelený, v tele zabitý, v tele vzkriesený... A keď padne posledný chrám a nezostane kameň na kameni, v slove nesmrteľnom naveky usídlený. Chlieb, telo zjaveného Slova, ktoré svieti na celý svet, ktorým svieti svet. Vtelené Slovo, svetlo sveta. Nepremenné. (A v stíšenej atmosfére mojej izby ešte stále vlnenie: Liebster Jesu, wir sind hier.)

A vraciam sa. K videniu, vnímaniu, prežívaniu, k miestam ľudského tela. Videnie sídli v očiach, všetky tvary sa v nich stretávajú, všetky vône v nose, všetky chute na jazyku, všetky zvuky v sluchu, dotyk sa ocitá na jeho rukách, na mieste, ktoré patrí konaniu, všetky skutky sa tu stretávajú. Membrána

JOZEF PAUER

pokožky vibruje pri každom kontakte so svetom a vytyčuje tak hranicu medzi mnou a svetom. A všetky moje vnemy vnútorne spolupracujú a vzájomne sa koordinujú ešte predtým, ako sa tematizujú v mojom vedomí. A všetky plány, zábery a úmysly sa stretávajú v mysli, všetky druhy radosti sa stretnú v pohľaví, aby ho (nás) presiahli. A v srdci je miesto pre naše najhlbšie (najvyššie) vnútro, miesto presahu k pôvodu vedenia a jeho zmyslu, miesto, kde býva, trvá naša ľudskosť v dotyku s bytím. A reč zjavujúca o tom všetkom, i tom nevýslovnom, vypovie.

Táto jednota tela je lôžkom, na ktorom spočíva jednota vedomého života. Ako sa v mori stretávajú všetky rieky, tak sa množstvo rozmanitých skúseností a zážitkov zmyslami vnímaného života zjednocuje v jednom tele, ono integruje moju skúsenosť sveta s tým, kto som vo svojom vlastnom, integrovanom akte bytia - s mojou na telesný predmet neredukovateľnou osobou. Nežijem v tomto svete izolovane, ale spolu s inými. Napriek istej separácii, rôznym modifikáciám súkromného života, jeho odstupe či osobnej utiahnutosti od verejných a hromadných spôsobov byvania na svete, sme vzájomne spojení spoločenskými vzormi správania alebo všeobecnejšie, sme zjednotení, integrovaní skúsenostným poľom, ktoré máme spoločné. Svojou telesnosťou sa stretávame s telom sveta a ono nás zjednocuje. Neexistujeme v stave izolovaných vedomí, pretože sme neustále aktívni. A nepotrebujeme viesť intelektuálny rozhovor, nemusíme sa vyjadrovať logicky presne v racionálnych pojmoch, keď chceme vyjadriť svoje predstavy, názory alebo myšlienky. Komunikácia sa môže uskutočniť (a eventuálne vyústiť do vzájomného porozumenia) aj v pohľade, ba i v jeho záblesku. Pretože i v záblesku pohľadu je aktuálne prítomná celá osoba.

Pohľad tej tváre v zrkadle môjho okna, spev stehlíka v krajine za ním, roj hviezd na nebi, tóny Bachovho organu a mávnutie krídiel anjela v

mojej izbe, pohľad tváre cudzej osoby, ktorú stretnem na ulici, pohľad milovanej tváre v čase, v nečase i v bežčase, všetky tie pohľady, dotyky, vibrácie všetkých tých ľudí a vecí sveta ma privádzajú k môjmu pohľadu, k môjmu dotyku, k môjmu chveniu. Ich pozornosť ma robí pozorným. Moje telo niekedy preberá postoj inej osoby bez toho, aby som na to pomyslel. A čo sa odohráva vo mne, môže prejsť na druhého. Ako zívnutie, smiech či nádcha. A to je ľudské, také priveľmi ľudské. Ale prameň zmyslu všetkého tu nepramení, tu sa dejú najmä premeny.

Ľudská vzájomnosť a komunikácia nepochádzajú z čistého rozumu alebo z čirej vôle, ale z faktu, že všetci sme aktualizáciami bytia sveta. Prebývame v bytí spolu s inými osobami. Človek dospieva k odkrytiu bytia v stretnutí so svetom

a s inými osobami. V tomto stretnutí sa nenachádza v tele ako víno v džbáne či postava v plášti, ale je svojím telom. Telo je ľudským modom prístupu k svetlu a k iným ľuďom. Nie som izolovaný vo svojom tele, telo ma nevytrháva zo spoločnosti ani z prírody. Naopak, moja inkarnovaná ľudskosť je primárne späť so sociálnym i prírodným svetom a má s ním spoločný pôvod.

Som „rozptýlený“ v tele. Preto viem nadviazať vzťah s tým, čo vnímam, preto ma svet, veci, iné osoby dokážu osloviť. Načúvam hlasu, ktorý ma v Bachovom choráli volá. Na pokožke, na priepustnej hranici tela cítim závan krídiel anjelov, ktorí nie sú ako ja. Ja som viditeľný, pominateľný a nestály, oni sú netelesní, priesvitní, s neviditeľnou tvárou; sú tu, a v tom istom okamihu tam, synchronne včera, dnes i zajtra, na hranici svetla a tieňa, na poslednej hranici, kde začína tvár a prázdnota, koniec premenám. No telo mi nie je väzením, je mojou extenziou, ktorá ma privádza do sveta, dáva mi v ňom existovať. Existujem ako doména otvorenosti (uzavretosti) voči svetlu. A vo svetle sveta, v jeho otvorenosti sa stretávam so všetkým, čo ma z nej oslovuje vďaka prostej prítomnosti tela, symbolu, ktorý odkrýva, ale zároveň zahaľuje moje ľudské vnútro. Každý záhyb mojej duše je záhybom môjho do nej zrúteného tela, v mojom tele ako v autoportréte maľujem i vidím seba.

Samozrejme, symbol sám nemožno považovať za „podstatu“ duchovnej skutočnosti, ktorá je za symbolom. Náš vzťah k telu nemože byť ambivalentný. Sám fyzický vnem nestačí na to, aby sa odkryla skrytá povaha sveta, vecí, osôb ľudských a božských. Zmysel viditeľného je významovo konštituovaný neviditeľným.

Hviezdy ligotavé z neba mi mávajú, stromy rastú a z výšok nad cestou, nad horou, nad lúkou, nad poľom mi mávajú, čierne šíky kačíc krvavé mraky pretnú a krídlami žiarivými mi zamávajú. Nevedia a nikdy vedieť nebudú o všetkých slzách, malých i veľkých, slaných,

trpkých i sladkých, ktoré som vyplakal a prečo, nevedia a nikdy vedieť nebudú o radosti, ktorá do výšok nad vysokými stromami z môjho vnútra vyrastá. Z vnútra, ktoré d'akuje a chváli bytie, ktoré im i mne jestvovať dáva.

Som rieka túžby i zámok pamäti, som integrál tých okamihov objatí a zdržanlivosti, pohybu a nehybnosti. A s tým všetkým som osobou, som živým telom, ktoré žijem a ktorým žijem, ktoré ma bolí a ktorým trpím, ktorým sa radujem a ktorým pracujem a prežívam svoj vzťah k veciam, k svetlu, k iným ľuďom a k Inému. Pozostávam z prachu tých ligotavých hviezd na nebi i z prachu zeme, aj z biochemických prvkov, ktoré mám spoločné s rastlinami i zvieratami. No tmel, ktorý ich spája a drží spolu, je moja osobná prítomnosť. Nemám telo,

nemám dušu, som živým telom, som živou dušou.

Telo, to sú hranice mojej osoby. Nie som neobmedzený duch, ktorý „vanie, kam sa mu zachce“, nie som božská osoba, som len oživené telo, ktoré je mojou hranicou. Označuje môj začiatok, kde začína roľ (i rola) mojej existencie. Umiestňuje ma do sveta, a tak otvára moju osobnú situáciu do vzťahu k „roliam“ (i rolám) iných existencií a k iným osobám... Ak aj som bytosť duchovná, tak potom moja duchovná dimenzia spočíva v schopnosti vzťahovať sa k svetlu, zahŕňať, vtahovať veci, ľudí a celý svet do mojich vzťahov, a to vykonávam živým telom, ktorým žijem a prežívam svoje spojenie s telom sveta. Telo sa mi stáva otvorom, ktorý otvára moju situáciu pre komunikáciu so svetom a s inými rovinami existencie. Ak sa uzamknem do seba, izolujem sa, tak premieňam telo na väzenie, „otvor tela“ sa zatvára, hranica sa stane múrom, za ktorým duch vädne: Žiadny hlas ma nevolá, nikto ma nehľadá, nepočujem, nerozprávam... Ale to som už len vec medzi inými vecami, vec seba aj samým veciam stratená, ktorá svoju ľudskosť stratila, resp. neodkryla a neaktualizovala. Prestávam byť spolu so svetom, zostávam už len jeho súčasťou, práve takou, akou je kameň, čo na brehu rieky leží, alebo do zeme vkorenená, za slnkom rastúca slnečnica, či do svojho prostredia sa vracajúci bocian. Ako takáto vec medzi inými vecami som súčasťou sveta, ktorý som na hlučný stroj premenil. Už nie som „rozptýlený“ v tele, ktorým žijem spolu s inými a ktorým prežívam svoj vzťah k nim, blízkym i vzdialeným, ktorým viem nebu a zemi, oblakom a búrkam, riekam a ich brehom, stromu, susedovi, jeho domu, veciam a celému svetlu načúvať, a tak ich vysloviť, porozumieť im a starať sa o nich, ale som rozptýlený, nesústredený, bez domova, bez srdca, bez centra v sebe nevidím usporiadanie vecí a sveta a neviem ich chrániť ani sa o nich postarať, ale ani svoj život v práci s ľudskou mierou zaobstarať. Kal-

kulujem, kšeftujem, rozptýlený hľadám stále viac zdrojov, zdrojov zisku, vedomostí, informácií, a či len rozptýlenia.

Telo tu však stále zostáva, ešte stále sa môže stať otvorom pre komunikáciu a transcendenciu. Z transcendujúceho vzťahu človeka a sveta, človeka k inému človeku sa vynára aj transcendujúci vzťah k veciam, vzťah, v ktorom veci neredukujeme na účel, úžitok, zisk, informáciu, hodnotu či ich zdroj, neuzaťvujeme ich do klieťok našich manipulácií, ale nechávame, aby sa ukázala ich skrytá pravda, pravda poslov bytia, bytia, ktoré v sebe zhromažďujú. Ponechávame ich byť sebou samými v ich pravej povahe, ktorá existuje aj naprieč našim zámerom, kalkuláciám a kšeftom. Práve svojou pravou povahou nám ukazujú svet, otvárajú nám výhľad na svet v jeho význame a tak nám ho o-svetľujú a zároveň nechávajú zasvitnúť vlastnú tvár bytia za ním. Takýto transcendujúci vzťah nie je nič abstraktné, odohráva sa v konkrétnom (nie každom) stretnutí človeka so svetom, v jeho konkrétnej životnej situovanosti, v bývaní, v ktorom vie, odkiaľ vychádza, kam kráča, má sa kam vracieť, vie, kto je a kde je. Takýto vzťah znamená ľudskosť nášho života, znamená, že bývame na svete ľudsky.

Je septembrová noc. Nespím. Niečo je vo vzduchu, niečo sa rúca. Veľkňazi a zákonníci, kabalisti, okultisti a finančná oligarchia, jej sluhovia, chamtivosť a zrada, nenávisť a zaslepenosť v ľudskom mravenisku zakladajú požiar. Živý vánoček spieva medzi stromami a z perí našej Matky na rany mi fúka.

Je septembrová noc. Cesta za oknom modravá a mokrá. V kvapkách dažďa počuť kroky Baránka. Moja duša a celá moja izba je loďka ponorená v mori Johanna Sebastiana Bacha. Anjelskí poslovia mi v nej krídlami opäť mávajú. Mache dich, mein Herze, rein... Pretože odtiaľ stále viac by mal v sladkom pokoji vo mne prebývať... Welt, geh aus, lass Jesum ein! Matúšove pašie už o chvíľu dohrávajú. Zabývaný v dôverne známom tichu, v pokoji a osamote v tom zvláštnom stave mimo behu všedného dňa, „rozpusťtený“ vo vesmíre tohto oratória, v tom pulzujúcom univerze otázok a odpovedí, bolesti a lásky, v trvaní mimo čas, mimo minulosť, mimo pamäť, v stave (možno len pociť?) tajomného zjednotenia s nevýslovným, s bytím, ktoré, neviditeľné, vylialo sa na breh v mojom srdci, aby ma v jedinom okamihu obnovilo. Opäť ma objíma nálada chválenia a ďakovania: S tou hudbou mojím bytom záblesk pravdy najsvätejšej, pravdy vykúpenia preniká. Wir setzen uns mit Tränen nieder / Ruhe sanfte, sanfte ruh! A hudba, okno, nočná lampa, police s knihami, stôl, váza a kvet, obrazy na stenách, pohovka s vankúšom, šálka s kávou, tí starí dobrí priatelia, už nič nerobia, len o tom večnom, večne prítomnom, večne sa skrývajúcim a nevýslovnom mi zasa chvíľu hovoria.

*Je septembrová noc.
Cesta za oknom modravá a mokrá
V kvapkách
dažd'a
počuť
kroky
B a r á n k a .*

Francúzsky kráľ Ľudovít XVI.

Dlhé sú dejiny revolúcií, ich korene siahajú až k Barabášovi, ktorý bol, ako píše Biblia, odsúdený za vzburu a vraždu, ba siahajú ešte ďalej, staré ako ľudstvo samotné. Aký príklad oproti všetkým revolúciám dáva Kristus, ktorý bol pre nás poslušný až na smrť - „christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem“, ako sa to spieva vo veľkonočnom čase. Prelom v dejinách revolúcií predstavovala Veľká francúzska revolúcia, matka všetkých moderných revolúcií. Za jej ideály zaplatili životom desiatky tisíc francúzskych katolíkov, duchovenstva a šľachty, ktorá v mnohých prípadoch pozostávala zo vznešených ľudí hodných svojho postavenia - celkom iných, než akí sú vykresľovaní v učebniciach dejepisu. Medzi týchto ušľachtilých ľudí patrili aj kráľ Ľudovít XVI.

Po svojom uväznení bol kráľ tesnou väčšinou jedného hlasu odsúdený na trest smrti 21. januára 1793. V posledný večer pred popravou mu bola do cely prinesená posledná večera bez vidlička a noža, čo kráľ okomentoval slovami: „To ma považujú za takého zbabelca, čo by si siahol na život?“ Kráľ písomne žiadal o odklad popravy o tri dni, aby sa mohol dôkladne rozlúčiť so svojou rodinou, čo mu však bolo odopreté. Okolo ôsmej hodiny večer hovoril so svojim spovedníkom H. E. de Firmont a potom prijal rodinu - manželku Máriu Antoinettu, dcéru Máriu Teréziu, syna Ľudovíta a sestru Alžbetu. Strážne sledovali celú scénu cez čiastočne presklenú stenu. Synovi kládol na srdce, aby sa nikdy nesnažil pomstiť jeho smrť.

Dňa 21.1.1793 kráľ vstáva o piatej ráno, z malej komody v cele je vytvorený oltár a kňaz slúži poslednú svätú omšu za miništrovania kráľovho komorníka. Kráľ zostáva po celú dobu na kolenách a prijíma viaticum.

Paríž je vystrojený priam slávnostne a deň popravy sprevádzajú rozsiahle bezpečnostné opatrenia. O siedmej ráno kráľ diktuje spovedníkovi svoju poslednú vôľu, komorníkovi zveruje pečatidlo pre následníka trónu a korunovačný prsteň pre kráľovnú so slovami: „Odkážete jej,

že ju opúšťam s bolesťou.“ Potom ešte naposledy prehovorí so svojim spovedníkom a odovzdáva sa do rúk republikánskej gardy.

Ráno 21. januára je v Paríži hmlisto, teplota dosahuje 3°C. Kráľ opúšťa Temple za zvuku bubnov a trumpiet. V Paríži je povolaných do zbrane 80 000 mužov, ktorí sú umiestnení na križovatkách, námestiach a pozdĺž ulíc. Na popravu sa prišlo pozrieť veľké množstvo obyvateľov. Kráľ sa cestou na popravisisko modlí žalmy.

Kráľ sa bráni, keď mu popravná čata zväzuje ruky, ale spovedník ho presvedčí s odkazom na Kristov príklad. Kráľ vystupuje na popravisisko a na prekvapenie všetkých prechádza na ľavý okraj, pokynie bubeníkom, aby prestali a nahlas zvolá: „Zomieram nevinný zo všetkých zločinov, za ktoré ma obviňujete. Odpúšťam strojom svojej smrti. Modlím sa k Bohu, aby moja preliata krv nikdy nepadla na Francúzsko.“ Chce pokračovať, ale zaznel rozkaz, aby bubeníci prehlušili jeho hlas. Kňaz na neho zvolá: „Syn svätého Ľudovíta, vystúp na nebesia!“

O 10:22 sa spustí ostrie gilotíny, ktoré oddelí hlavu od tela. Kat hlavu zdvihne a ukáže ju ľudu. Z davu sa ozývajú výkriky: „Nech žije národ! Nech žije republika! Nech žije sloboda!“ Ozvú sa delostrelecké salvy. Ľudia namáčajú vreckovky do kráľovej krvi a chcú si odniesť ako trofej kráľove vlasy.

Telo Ľudovíta XVI. bolo uložené do rakvy a vhoďené do neoznačenej jamy s vápnom. Až roku 1815 boli kráľove ostatky pochované v bazilike Saint-Denis. Na mieste, kde bol kráľ pochovaný a o niekoľko mesiacov neskôr aj jeho manželka Mária Antoinetta, bola vybudovaná kaplnka zmierenia. Každoročne sa tu koná 21. januára requiem za panovníka.

Z pozostalosti Ľudovíta XVI. sa zachoval testament, ktorý kráľ písal väzený osamote vo veži parížskeho Temple presne na Boží hod vianočný roku 1792 netušiac, či mu ešte bude pred smrťou umožnená sviatosť zmierenia. Text tohto testamentu uverejňujeme.

V mene Najsvätejšej Trojice, Otca i Syna i Ducha Svätého. Dnes, dňa dvadsiateho piateho decembra 1792. Ja, Ľudovít Šestnásty, kráľ Francúzska, väznený svojimi bývalými poddanými viac než štyri mesiace vo veži Temple v Paríži spolu s rodinou, zbavený akejkol'vek možnosti komunikácie so svetom a od jedenásteho tohto mesiaca dokonca i s vlastnou rodinou. Ba čo viac, zahrnutý do Procesu, ktorého výsledok sa kvôli vášňam ľudí nedá predvídať, a pre ktorý nenachádzame žiadne vysvet-

som prepožičal svoje meno (hoci to bolo proti vlastnej vôli) činom, ktoré mohli byť proti poslušnosti a viere Katolíckej cirkvi, s ktorou som stále zostal spätý v úprimnosti srdca. Modlím sa k Bohu, aby prijal moje pevné rozhodnutie, a pokiaľ mi daruje život, tak skoro, ako to bude možné, využijem služby katolíckeho kňaza, aby som sa obžaloval zo všetkých svojich hriechov a prijal sviatosť pokánia.

Prosím všetkých, ktorých som mohol nedopatrením uraziť (pretože si nespomínam, že by som niekoho

vek príčinu a prosím Boha, aby im odpustil, rovnako ako tým, ktorí mi z falošnej alebo zo zle pochopenej horlivosti spôsobili toľko zlého.

Porúčam Bohu svoju ženu, svoje deti, svoju sestru, tety, bratov a všetkých, ktorí sú so mnou spätí pokrvnými väzbami alebo akýmkoľvek iným spôsobom. Obzvlášť prosím Boha, aby milosrdne obrátil svoje oči na moju ženu, deti a sestru, ktoré už dlhú dobu znášajú utrpenie spolu so mnou a aby ich podoprel svojou milosťou, ak ma stratia a zostanú osamené v tomto po-

Testament kráľa Ľudovíta XVI.

lenie ani precedens v žiadnom z existujúcich zákonov, nemajúc za svedka svojich myšlienok nikoho iného, len Boha, na ktorého sa môžem obrátiť. V Jeho prítomnosti tu oznamujem svoju poslednú vôľu a svoje city.

Porúčam svoju dušu Bohu, svojmu Stvoriteľovi, a prosím Ho, aby ju vo svojom milosrdenstve prijal a nesúdil ju podľa jej zásluh, ale podľa zásluh nášho Pána Ježiša Krista, ktorý sa celkom odovzdal a obetoval Bohu, svojmu Otcovi, za nás, za ľudí, hoci sme toho nehodní - a ja najnehodnejší zo všetkých.

Umieram v jednote s našou svätou Matkou, apoštolskou a rímskou Katolíckou cirkvou, držiteľkou svojho úradu v postupnosti nepretržite od svätého Petra, ktorému ho zveril Ježiš Kristus. Pevne verím a vyznávam všetko, čo je obsiahnuté vo vyznaní viery, v Božích a v cirkevných prikázaniach, vo sviatosťoch a tajomstvách, ako to učí a stále učila Katolícka cirkev. Nikdy som si nedovolil vynášať súd nad rôznymi spôsobmi vysvetľovania dogiem, ktoré rozbíjajú Cirkev Ježiša Krista, ale vždy som prijímal, a ak mi Boh daruje život, aj vždy budem prijímať rozhodnutia, ktoré vydávali a ktoré budú vydávať najvyšší cirkevní predstavitelia zjednotení vo svätej Katolíckej cirkvi v súlade s cirkevnou poslušnosťou, ktorá je dodržiavaná od čias Ježiša Krista. Z celého srdca ľutujem našich bratov, ktorí azda žijú v omyle, ale neopovažujem sa ich súdiť a v Ježišovi Kristovi ich nemilujem o nič menej, než ostatných, presne tak, ako nás to učí kresťanské milosrdenstvo.

Modlím sa k Bohu, aby mi odpustil všetky hriechy. Úzkostlivo som sa ich snažil spoznať, nenávidieť ich a pokoriť sa v Jeho prítomnosti, keďže mi nebolo umožnené využiť služby katolíckeho kňaza. Modlím sa k Bohu, aby prijal spoved', ktorú som pred Ním vykonal a predovšetkým hlbokú ľútosť, že

urazil vedome), alebo tých, pre ktorých som azda mohol dávať zlý príklad alebo budiť pohoršenie, aby mi odpustili všetko zlé, čoho som sa podľa ich mienky mohol dopustiť.

Prosím všetkých, ktorí sa z Milosrdenstva spoja v modlitbách za mňa, aby vyprosovali u Boha odpustenie mojich hriechov.

Z celého srdca odpúšťam tým, z ktorých sa stali moji nepriatelia, bez toho, aby som im na to dal akúkoľ-

minutelnom svete.

Porúčam deti svojej žene, o ktorej materskej nehe som nikdy nepochyboval; a kladiem jej na srdce najmä to, aby z nich vychovala dobrých kresťanov a čnostných ľudí, aby ich naučila nahliadať na moc a veľkoleposť tohto sveta (ak im bude súdené okúsiť ju), ako na nebezpečné a pominuteľné imanie a aby obrátila ich zrak k jedinej pevnej a trvalej sláve Večnosti. Prosím svoju

Kráľ Ľudovít XVI. píše svoju poslednú vôľu

Kráľ Ľudovít XVI. na svätej omši vo väzení pred popravou

sestru, aby láskavo pokračovala vo svojej nežnej náklonnosti k mojim deťom a aby im nahradila matku, ak by ich postihlo to nešťastie, že by ju mali stratiť.

Pokorne prosím svoju ženu, aby mi odpustila všetky príkoria, ktoré kvôli mne musela podstúpiť a všetku bolesť, ktorú som jej mohol spôsobiť tým, že sú naše srdcia spojené a ako akiste vie, nikdy som nemal nič proti nej, ak by si azda niečo vyčítala.

Vrúcne porúčam svojim deťom, aby po splnení toho, čo sú povinné pred Bohom a čo má prednosť pred všetkým na svete, žili zjednotené vo vzájomnej svornosti, aby boli pokorné a poslušné voči svojej matke a vďačné za všetku starostlivosť a bolesť, ktorú pre nich podstúpila a aby pamätali na mňa. Prosím ich, aby považovali moju sestru za svoju druhú matku.

Pobádam svojho syna, ak by ho postihlo to nešťastie a stal by sa kráľom, aby myslel na to, čo je povinný celou svojou bytosťou - dbať o blaho svojich spoluobčanov, zabudnúť na všetku nenávisť a všetok hnev a najmä na to všetko, čo je spojené s nešťastím a horkosťou, ktoré zakúšam. Že blaho ľudu nemôže zaistiť inak, než tak, že bude vládnuť podľa Zákonov, a zároveň nech má na pamäti, že Kráľ si nemôže sám vynútiť rešpekt, ani konať podľa svojho srdca, ak nemá potrebnú autoritu. V opačnom prípade sa zamotá do svojho vlastného počínania, nebude vzbudzovať úctu, a bude viac na škodu, než na úžitok.

Porúčam svojmu synovi, aby vzal do svojej starostlivosti všetkých, ktorí mi zachovali vernosť, ako to len okolnosti dovoľia a aby pamätal, že je to svätý dlh, ktorým som viazaný voči deťom a príbuzným tých, čo pre mňa položili život a taktiež voči tým, ktorí kvôli mne znášajú príkoria. Viem o mnohých osobách, ktoré boli blízko mňa, no ktoré sa nezachovali voči mne tak,

ako mali, ba dokonca prejavili nevďačnosť. Ja im však odpúšťam (v okamihoch ťažkostí a vzplanutia, človek často nie je sám sebe pánom) a prosím svojho syna, aby ak sa na to vyskytne príležitosť, myslel iba na nešťastie, ktoré ich postihlo.

Chcel by som tu prejsť svojou vďačnosť tým, ktorí mi preukázali naozajstnú a nezištnú priazeň. Na jednej strane sa ma bolestivo dotkla nevďačnosť a nelojálnosť ľudí, ktorým som vždy preukazoval dobro, im samotným, ich príbuzným a priateľom. Na druhej strane mám však útechu vidieť oddanosť a nezištnú pomoc, ktorú mi preukázali mnohí ľudia. Prosím ich, aby za to prijali moju vďačnosť; v tejto situácii,

ktorá ešte stále trvá, sa však obávam, že by boli kompromitovaní tým, ak by som sa o nich vyjadril jasnejšie, avšak kladiem na srdce svojmu synovi, aby ich, až nastane vhodná príležitosť, rozpoznal.

Považoval by som však za urážku národného ctenia, ak by som svojmu synovi otvorene odporúčal pánov de Chamilly a Hue, ktorých skutočná oddanosť mojej osobe doviedla až do väzenia spolu so mnou na tomto smutnom mieste a ktorí sa považujú za nešťastné obeti. Odporúčam svojmu synovi taktiež Cléryho, ktorého som mal dôvod chváliť za jeho starostlivosť od počiatku, čo je so mnou. A pretože so mnou

zostal až do konca, prosím pánov z Komúny, aby mu odovzdali moje šatstvo, moje knihy, hodinky, peňaženku a ostatné drobnosti, ktoré boli uložené v Rade Komúny.

Odpúšťam ešte celkom ochotne tým, ktorí ma väznili, ktorí so mnou zle zaobchádzali a trýznili ma vo viere, že konajú svoju povinnosť. Našiel som i niekoľko citlivých a sústrastných duší, ktoré nech sa tešia pokoju vo svojom srdci, ktorý im zaiste dovolí ich spôsob uvažovania.

Prosím pánov de Malesherba, Troncheta a de Seze, aby tu prijali všetku moju vďačnosť a vyjadrenie mojich citov za všetku starostlivosť a utrpenie, ktoré pre mňa podstúpili.

Končím prehlasujúc pred Bohom, a som pripravený predstúpiť pred Neho, že si nevyčítam nijaký zo zločinov, z ktorých som bol obvinený.

Napísané v duplikáte
vo veži Templu
25. decembra 1792

Preložila
Katarína Džunková

Poprava kráľa Ľudovíta XVI.

Jurij Jurčenko v mladosti ako divadelný herec

Básnik Jurij Jurčenko po oslobodení zo zajatia so svojou francúzskou manželkou v moskovskej nemocnici

V čase, keď na občiansku vojnu na Ukrajine nebolo pomyslenia ani v škaredom sne, mi známa z facebooku poslala rukopis veršovanej drámy Jurija Jurčenska Faust a Helena. Meno tohto ruského básnika mi bolo neznáme. Zistil som sa, že je absolventom rovnakého Literárneho inštitútu ako ja. Od básnika Konstantina Kedrova, ktorý mi prednášal predmet Ústna ľudová slovesnosť a ktorého prednášky stenografovala tajná polícia, navrhnutého na Nobelovu cenu za literatúru, som sa dozvedel, že Jurčenko písal otvorený protestný list Gorbačovovi, keď profesora prepúšťali z Inštitútu. Dozvedel som sa aj, že emigroval do Francúzska, kde sa oženil, žije a tvorí. Napísal viacero veršovaných drám, organizuje básnické festivaly. Po vzniku konfliktu odišiel na juhovýchod Ukrajiny, aby ako novinár podával správy priamo z frontu. Podľa jeho vlastných slov, počas transportu liekov pre pokojných občanov bol zajatý príslušníkmi súkromnej ozbrojenej jednotky Donbas, ktorej majiteľom je oligarcha a gubernátor Kolomojský. Pri výsluchu bol mučený, zlomili mu nohu a prelámali rebrá. Zavreli ho na mnoho dní do železnej skrine a skriňu vystavili na kopci, kam strieľali novoruskí povstanci, v presvedčení, že ho vlastní popraví niektorým z mínometných výstrelov. V skrini zdieľal dramatický údel spolu so Slovákom Miroslavom Roháčom zo Žiliny, ktorý mal podobné zranenia a napriek tomu básnikovi pomáhal prekonávať desivé okolnosti. Básnika zo zajatia uniesla skupina Gruzínov. Jednotka Donbas sa sama dostala do zajatia. Básnik Jurčenko mal spoznať svojich trýzniteľov, aby boli postavení pred súd. Básnik však ukázal prstom iba na tých, ktorí preňho v zajatí našli aspoň v skrytosti slovo súcitu. Trýznitelia sa priznali sami. Básnik ich prosbe o odpustenie vyhovel. V moskovskej nemocnici, kde sa lieči zo zranení, napísal báseň, ktorú som sa rozhodol preložiť pre varovanie, aká strašná je bratovražedná vojna.

TEODOR KRIŽKA

*Letieť, necítiač dlažbu po nohami,
náhliť sa za Fénixom -
tak nadiktovala mi
práca, kto som a či som.*

*Plány sa odtrhnú sťa rímsa
pod nohou, letíš s nimi.
Zrazu je podstatnejšie, s kým sa
ocitneš v jednej skrini.*

*Tú hrôzu nemával som v plánoch,
no úzkosť sa ma ľaká -
tentoraz zjavil sa mi Pán Boh
schovaný za Slováka.*

*Sám jedna sinka, jedna rana,
keď smrť ma tuho škrtí,
ten Slováč preberá ma
k životu z istej smrti.*

JURIJ JURČENKO

SKRIŇA OKAMIH PRED POPRAVOU

Mirkovi Roháčovi, slovenskému účastníkovi povstania proti ukrajinskej chunte, ktorý sa dostal do zajatia národnej gardy Donbas o niekoľko hodín skôr ako ja a ktorý zdieľal spolu so mnou údel zajatca, na daný moment so zlomenou nohou a polámanými

rebrami, šesť dní a šesť nocí zamknutý spolu so mnou v železnej skrini, v tme, na kopci na predmestí Ilovajska, v krížovej paľbe delostrelectva, - jemu venujem túto báseň, ktorá vznikla v pauzách medzi strelbou, neustále pripravený na smrť.

*To predsa nie je žiadna strata,
niet na tom žiadnej viny -
nájsť jeden v druhom brata
vďaka väzeniu v skrini.*

*Z ruky nám Múza zobe smelšie
v tom pekle, dôverčivo, detsky -
po rusky recitujem verše,
on zasa po slovensky.*

*Výbuchy ako hladné vlky
povedľa nás, sme v kaši.
Do bunkra bežia ozlomkrky
tyrani naši.*

*Zem za golierom, v mysli nápad
výbušnejší než míny,
koľko nám bolo treba šliapať
k stretnutiu v skrini.*

*Trieska to z húfnic, z diel to trieska,
Matička Božia!
Zo samých pekiel dneska
smrťou nám hrozia.*

*Prehlušujúc už po stý
raz, Miro, tvoje slová,
bez zľutovania, bez ľútosti
strieľajú zas a znova.*

*Je koniec, Miro! Miesto veršov
smrť, guľky ako päste.
No šťastný som, dni boli belšie
s tebou, tých šesť dní žitých čestne.*

*Keď na život už nezvýšilo sily,
rozhárili sa ohne,
tvoj úsmev, Miro, v ťažkej chvíli
rozsvietil život vo mne.*

(krátené)

V moskovskej nemocnici 25. 9. 2014

Preložil Teodor Križka

OHLAS MIROSLAVA ROHÁČA:

Ďakujem, Teodor! Musím, dodať, že Juro sa okrem písania básní zaoberá dramaturgiou, písaním scenárov a tým, že zo mňa robí väčšieho hrdinu než v skutočnosti som. On bol a je pre mňa rovnako silnou oporou! V skutočnosti je hrdinskejší než mnohí vojaci a je to človek s veľkým Č. To, čo sa tam vtedy stalo, bolo to, že sa stretli dvaja ľudia bratských národov a rozhodli sa jeden druhému pomáhať bez ohľadu na okolnosti, ľudia, ktorí o sebe dovtedy už poculi no spoznať sa museli v situácii, kedy ani jeden z nich nič neznamenali. Slava je vec veľmi nestála, možno ju ľahko získať a rovnako ľahko stratiť. Hlavne je vždy zostať človekom. Odvazným, laskavým... (Novorusko 5. 10. 2014)

Spomienka na Pavla Straussa

Znie to až neuveriteľne, ale 3. júna 2014 sme si pripomenuli už dvadsiate výročie úmrtia (pre nás veriacich je to však i deň, v ktorý sa narodil pre nebo) geniálneho (stredo)európskeho mysliteľa, esejistu, básnika, prozaika, občianskym povolaním lekára, rodáka z Liptovského Mikuláša, Pavla Straussa. Ako uvádza Tibor Žilka v úvode do zborníka odborných príspevkov, ktoré odznali v septembri minulého roka na Fakulte stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre, kde sa konala medzinárodná konferencia, nesúca rovnaký názov ako spomínaný zborník, s názvom Pavol Strauss a katolícka moderna, „ide o autora, ktorý si po smrti získava viac obdivovateľov, čitateľov i sympatizantov ako počas svojho života“. Je to mu tak najmä preto, že žil a tvoril v dobe, ktorá veľmi nepriala katolíckym intelektuálom, najmä nie tým, ktorých tvorba, ako píše Martin Kolečák v úvode do monografie Pavol Strauss, hľadač pravdy (2013), zobúdzala ľudí z letargie nezájumu, ktorá rozbíjala bariéry a viedla k prijatiu pravdy. Pravdy, ktorá je cestou i životom. A kto v ňu verí, má život večný.

Záujem o tvorbu Pavla Straussa je v súčasnosti skutočne výrazný. Dôkazom toho sú nielen domáce a medzinárodné konferencie o jeho živote a tvorbe, ale i monografie či preklady, ktoré vyšli v nedávnom čase. Počnúc od viacerých publikácií Júliusa Rybáka, taktiež Leikertovho podnetného zborníka s názvom (Ne)naplnený čas Pavla Straussa (2005), cez monografiu Márie Bátorovej Paradoxy Pavla Straussa (2006), vydanie desiatich zväzkov Straussovej tvorby vo Vydavateľstve Michala Vaška, preklady

Straussovej Tesnej brány do nemčiny (Die enge Pforte - preklad vyšiel v známom vydavateľstve vo Frankfurt nad Mohanom (Frankfurter Literaturverlag) a veľkú zásluhu na vydaní má dr. Gerhard Weag, jeho súčasťou je i úvod Tibora Žilku) i taliančiny (Stretta e la porta, ktorá vyšla v Miláne a o preklad i vydanie sa zaslúžil Enzo Passerini) až po vyššie spomínanú monografiu Martina Kolečáka, ktorú v nasledujúcich riadkoch stručne predstavím a zhodnotím.

Monografia Pavol Strauss, hľadač pravdy má ambíciu - ako uvádza autor v kapitole s názvom Náčrt biografie Pavla Straussa - „načrtnúť tie veci, ktoré boli v jeho živote najpodstatnejšie pri hľadaní pravdy o sebe, o svete a Stvoriteľovi“. Následne poukazuje na výrazný vplyv matky na život a tvorbu Pavla Straussa, ale i ďalších rodinných príbuzných (napr. starého otca z matkinej strany). Práve matka privádzala svojho dospievajúceho syna k neustálemu zamýšľaniu sa „nad príčinou existencie, nad tajomstvom bytia“. Bola preňho princípom istoty, prameňom tvorivosti a ako sám uviedol, navždy ostal zrkadlom jej života, krásy a vitality. Cez prizmu Straussových autobiografických esejí tak Kolečák postupne mapuje zrod a formovanie génia ducha, ktorého vnímanie sveta okolo seba, schopnosť všetko citlivo

prebádať a obdivovať, priviedlo k poznaniu najvyššej pravdy. Martin Kolečák si vo svojej analýze života a tvorby Pavla Straussa všima skutočne minuciózne elementy, ktoré v celkovom kontexte utvárajú pestrú mozaiku vnútorného sveta hľadača pravdy, ktorého spoznávanie teórie i praxe viacerých filozofií, ideológií, náboženstiev, umeleckých smerov či prúdov napokon priviedlo k uvedomeniu si najdokonaljšieho rozmeru ľudského bytia, ktorý pramení v Kristovej obete. Ako inak možno vysvetliť napríklad Straussovo úžasné vnímanie bežného stolovania ako liturgie, kde stôl je rodinným oltárom, kde sa rodí pohoda a ustavičný obraz toho, že Boh raz stoloval s ľuďmi, aby s nimi vždy mohol stolať, vo vzájomnom obetovaní.

Martin Kolečák tak svojou monografiou - v perspektíve teologického bádania (analýza Straussovho života a tvorby je podložená citátmi zo Svätého Pisma aj teologickými úvahami Augustína, Hanusa, Ratzingera, Jána Pavla II., Tomka, Špidlíka a i.) - vystihol ďalší dôležitý rozmer tvorby Pavla Straussa, človeka, ktorý hľadal pravdu a nenašiel ju, samozrejme, zo dňa na deň. Boli to „periódy duševnej stiesnenosti, prázdnoty a svetabôľu, ktoré neskôr chápal ako celkom oprávnené“. Pavol Strauss na vlastnej koži zakúsil, že utrpenie „očisťuje vieru od sebec-

tva, od túžby po vyniknutí, po moci. Úprimná služba je vždy spojená s utrpením.“ Jednotlivé kapitoly Kolečákovy monografie teda vydávajú pravdu o Straussovej konverzii, odrážajúcej sa už v tom, že chcel „žiť pre druhých“, následne o tom, že človek je schopný poznať pravdu, „a podľa nej formovať svoj život“, zosobnenú v Bohu, taktiež pravdu o kresťanstve a kresťanoch, ktorú „nemožno oddeliť od pravdy o Kristovi. Postoj ku kresťanstvu je postojom ku Kristovi“. Vydáva pravdu i o slobode, často chápanú sebecky a falošne. S ňou súvisí aj pravda o ideológiách, majúcich veľký vplyv na spoločnosť, kultúru a vieru, pretože v jej rámci sa ľudský duch často zrieka pravdy alebo ju skresľuje. A napokon je v monografii prítomná i pravda o utrpení a smrti (Martin Kolečák ju približuje aj cez prizmu starozákonnej knihy Jób), ktoré Strauss vo svojich esejach nemohol obísť, pretože „utrpenie bolo a ostáva integrujúcou súčasťou života“. „S utrpením súvisí nielen добрôta, ale aj smrť“, a práve preto Strauss tvrdí, že „bolesť a smrť sú nezvratné konštanty“, pričom naša istota je práve v tom, „vložiť sa do Kristovho utrpenia a neistoty. Všetchna slabosť nás naplnia istotou, je cesta do úplnej obety. Cítiť sa slabým s Kristom je naša posledná opora.“

Stručné hodnotenie monografie

Martina Kolečáka, a tým aj spomienku na život a tvorbu Pavla Straussa, ukončím famóznym vyznaním francúzskeho básnika Paula Claudela, ktoré uverejnil vo svojej prednáške s názvom Náboženstvo a poézia, napísanej v Baltimore roku 1928 a v slovenskom preklade Karola Strmeňa publikovanej v roku 1986, v ktorom vystihol pravú podstatu kresťanského, resp. katolíckeho náboženstva (uvádza, že preňho sú to identické pojmy) úzko spätého s poéziou: „Z hodnôt, ktorými náboženstvo pomáha a osoží poézii, uvediem tri: Prvou je to, že viera v Boha umožňuje chválu. (...) Náboženstvo nám neprináša len spev, prináša nám aj slovo. (...) Neprinieslo na svet len radosť, ale zmysel vecí. (...) Ako tretiu výhodu prináša náboženstvo drámu. (...) Sme ako Homérovi hrdinovia: musíme si nájsť cestu, už či známu či stratenú, či medzi priateľmi či neviditeľnými nepriateľmi, v trápeniach nanajvýš trápnych a najmenej čakaných, Cestu k vyšším svetla alebo do strašnej priepasti. Sme ako herci vo veľmi zaujímavej dráme, ktorú napísal nekonečne múdry a dobrý autor, a v ktorej máme všetci smrteľne vážnu úlohu, len nevieme, čo sa stane v nasledujúcej scéne. Pre nás je život vždy nový a vždy zaujímavý, lebo každú sekundu sa musíme naučiť niečo nové a robiť niečo potrebné. Posledné dejstvo je, ako hovorí Pascal, vždy krvavé, ale je vždy aj veľkolepé, lebo náboženstvo vnieslo do nášho života nielen drámu, ale jej zavŕšením v Smrti aj najvyššiu formu drámy, ktorou pre každého skutočného nasledovníka nášho Božského spasiteľa je obeta.“

JÁN GALLIK

STANOVISKO KU KOMENTÁRU MICHALA HVORECKÉHO (SME, 29. 8. 2014)

Spišský diecézny biskup, Boží sluha Ján Vojaššák, v novej Slovenskej republike videl záruku oživenia národného, ale najmä náboženského života slovenského ľudu. K tomuto presvedčeniu ho viedol fakt, že predsedom vlády a neskôr prezidentom Slovenského štátu bol kňaz Jozef Tiso.

Ján Vojaššák si nepočínal ako nacionalista, z čoho ho podozrieval aj chargé d'affaires Svätého stolca na Slovensku Giuseppe Burzio, ale vychádzal zo svojich životných skúseností.

Niektorí historici sa odvolávajú na archívy Ústavu pamäti národa, v ktorých vraj objavili písomné dôkazy o členstve biskupa Jána Vojaššáka a nitrianskeho arcibiskupa Karola Kmeťku v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane. Historik Róbert Letz však tvrdí, že spomínané dôkazové materiály nie sú hodnoverné ani v jednom, ani v druhom prípade.

Po roku 1940 zvolili biskupa Jána Vojaššáka za podpredsedu štátnej rady. Po druhej svetovej vojne sa Jánovi Vojaššákovi pripisoval podiel zodpovednosti za deportácie Židov práve kvôli jeho členstvu v tomto orgáne.

Štátna rada však nemala v probléme židovských deportácií žiadne kompetencie. Podľa zákona síce mala mať veľké právomoci, ale bol to vlastne iba „diskusný klub“, ktorý o ničom nerozhodoval. Napokon ani počas povojnového súdu sa Vojaššákovi nekládlo nijako zvlášť za vinu, či za protizákonné konanie jeho členstvo v štátnej rade.

17. februára 1943 vydali slovenskí biskupi verejné vyhlásenie, ktorým prekazili plány Vojtecha Tuku a Alexandra Macha s deportáciami Židov. Biskupov k ich rozhodnutiu motivoval list slovenského Žida, ktorému sa podarilo ujsť z koncentračného tábora z Osvienčimu. Utečenec podrobne opísal hrôzy, ktoré videl na vlastné oči. Keď si tento list prečítal biskup Ján Vojaššák, nielen ako duchovný, ale aj ako podpredseda Štátnej rady Slovenskej republiky, odoslal dokument ministrom vnútra A. Machovi. Ten zareagoval nariadením, aby zo Slovenska nebol do koncentráku deportovaný ani jeden Žid. Minister svoje slovo dodržal.

Napriek tomuto izraelskí historici po rokoch reagovali oficiálnym protestným listom na iniciatívu blahorečiť biskupa Jána Vojaššáka. Okrem iného tvrdili, že Vojaššák osobne udal jedného Žida zo Spišského Podhradia, a ten zahynul v

koncentračnom tábore. Nie je to pravda. Vojaššák neodhalil dotyčného občana ako Žida, ale ako komunistu udávajúceho vlastných „súvercov.“

Na zasadnutí Štátnej rady 3. februára 1943 prednosta 14. oddelenia Ministerstva vnútra Dr. A. Vašek predložil správu o situácii Židov na Slovensku. Spomínal aj pomery v troch židovských pracovných táboroch na Slovensku. Správa bola voči Židom štylizovaná vcelku pozitívne, preto Vojaššák navrhol jej publikovanie. Zároveň však pripomenul, že v Spišskom Podhradí žije Žid, maďarský boľševik, komunista a nečestný človek. Naň by nebolo treba brať ohľad. „Ľudia sa rozhorčujú, že vraj všetkých Židov pobrali, len vraj táto pliaga je tu,“ poznamenal spišský diecézny biskup. Išlo o Alexandra Lörinca. Dr. Vašek sľúbil, že záležitosť ihneď vybaví. J. Vojaššák bol po vojne obvinený, že svojím výrokom inicioval deportáciu A. Lörinca do koncentračného tábora; dokonca mal niešť najväčšiu vinu na Lörincovej smrti a jeho rodiny.

Skutočnosť však bola iná. A. Lörinc, pokrstený aj s Vojaššákovým súhlasom, si s rodinou vybavil výnimku, vďaka ktorej nielenže mohol ostať v Spišskom Podhradí, ale ostal mu aj jeho podnik - sódovkáreň. Do koncentračného tábora bola odvezená jeho dcéra, už v prvom transporte 25. marca 1942, ktorá v koncentráku zahynula. Lörinc s manželkou a synom boli od 1. februára 1943 v pracovnom tábore pre Židov v Novákoch. Keď ho J. Vojaššák na zasadnutí Štátnej rady spomenul, bol už tri dni v tábore. Robil nakupovača a s autom chodil po celom Slovensku. Viackrát bol aj v Spišskom Podhradí. A. Lörinc udal 2. novembra 1943 na žandárskej stanici v Spišskom Podhradí Žida Diamanta. Tvrdil, že je zdravý a ukrýva sa v nemocnici Milosrdných bratov a povedal i to, že u ďalšieho Žida sa schádzajú viacerí židovskí mládenci, ktorí boli v tej istej nemocnici. Zatiaľ, čo možno pochybovať o tom, či Vojaššák 3. februára 1943 vedel, čo sa deportovanými Židmi deje (dozvedel sa to o mesiac neskôr), je nepochybné, že Lörinc o tom vedel.

Možno ďakovať len solidnosti tamajších policajtov a akiste aj príhovoru Milosrdných bratov, že sa uvedeným Židom nič nestalo.

Počas Slovenského národného povstania sa Lörinc pridali k povstalcovi. V Banskej Bystrici ho však spoznal Diamant a dal ho uväzniť. Až keď sa navzájom pokonali, bol prepustený.

Po vojne sa A. Lörinc vrátil do Spišského Podhradia a opäť udával mnohých ľudí. Pri jednom procese, kde mal vypovedať ako svedok, vyšlo najavo, že spomenutých Židov udal. Bol uväznený a bol postavený pred retribučný ľudový súd, zriadený na súdenie nacistov. Senát Lörinca oslobodil, akiste s ohľadom na jeho dcéru, ktorá bola zavraždená v koncentračnom tábore. Avšak spomínané udanie bolo písomne doložené a ani Lörinc svoju udavačskú aktivitu nepopieral.

Alexander Lörinc zomrel prirodzenou smrťou v roku 1976 v Spišskom Podhradí a po občianskych pohrebných obradoch ho pochovali na miestnom cintoríne.

ÚDAJNÁ ARIZÁCIA BALDOVSKÝCH KÚPEĽOV

Rovnako je nepravdivé tvrdenie, že biskup arizoval židovský majetok, konkrétne Baldovské kúpele.

V skutočnosti nešlo o arizáciu. Židovský majiteľ si pri kúpe Baldovských kúpeľov od Spišskej banky v Levoči požičal značný obnos peňazí. Keď začalo prenasledovanie Židov, odišiel do Palestíny a banka uvalila na kúpele súdom nariadenú nútenú správu. V roku 1942 Spišské biskupstvo majetok odkúpilo od Spišskej banky v Levoči, uhradilo požičanú sumu, zaplatilo dane a investovalo do kúpeľov vyše 2 milióny korún. Keď sa majiteľ po vojne vrátil, začal sa reštitučný proces o vrátenie majetku, ale súd jeho nároky neuznal. V archíve Spišského biskupstva sa o tejto kauze nachádza obšírna dokumentácia. Ministerstvo vnútra v roku 1946 vydalo jednoznačné rozhodnutie, že biskup Vojaššák nearizo-

val za Slovenského štátu žiaden židovský majetok, ale vydražil na verejnej dražbe v Spišskom Podhradí u okresného súdu Baldovské kúpele, na ktorých bola dlžoba 400 000 Kčs.

Pred niekoľkými rokmi vyšla publikácia slovenských historikov Kamenca a Hlavinku, v ktorej autori obviňujú biskupa Jána Vojaššáka zo ziskuchtivosti pri kúpe Baldovských kúpeľov. J. Vojaššák však vonkoncom nevyčkával na obdobie arizácie, ale o kúpu týchto kúpeľov na Sivej Brade prejavil záujem oveľa skôr. Vojnové udalosti a všeobecný chaos v hospodárstve mu ale neumožnili túto obchodnú transakciu uskutočniť. Pokiaľ ide o zjednávanie ceny za kúpele, biskup J. Vojaššák nevystupoval ako súkromná osoba, ale zastupoval diecézu. Už predtým investoval do tohto objektu 2 milióny korún. Vzhľadom na všeobecný nedostatok financií sa musel správať ako zodpovedný hospodár a nemohol preto súhlasiť s premršenou cenou, ktorú by mal za kúpele z diecéznych prostriedkov zaplatiť.

Spišský diecézny biskup v žiadnom prípade nekupoval kradnutý, resp. arizovaný majetok - Baldovské kúpele. Na túto nemovitosť si už predtým uplatnila záložné právo levočská banka a J. Vojaššák kupoval majetok od nej, a nie v priamej arizácii. Biskup musel postupovať podľa vtedajších zákonov. Nemožno teda hovoriť o dákom špekulantstve spišského biskupa, ktorý chcel z kúpeľov v Baldovciach postupne zriadiť rehabilitačno-liečebné centrum pre kňazov a bohoslovcov.

Biskup J. Vojaššák už koncom roku 1940 zakázal svojim kňazom politickú činnosť i arizovanie. Keď Viktor Trstenský, farár v Dolnom Kubíne a jeden z najlepších priateľov a spolupracovníkov spišského biskupa, arizoval budovu, Ján Vojaššák mu nekompromisne nariadil s okamžitou platnosťou majetok vrátiť. Ťažko možno uveriť, že by sám porušoval vlastné nariadenia, na ktorých jednoznačne trval.

Spracoval: Mons. prof. FRANTIŠEK DLUGOŠ, PhD.,
cirkevný historik

(Pokračovanie z 1. strany)

Friedrich August von Hayek (1899-1992), významný mysliteľ minulého storočia a nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu, píše vo svojej knihe Konstituce slobody toto: Je skutočnosťou, ktorú neprestávajú neúnavne zdôrazňovať všetci veľkí priekopníci slobody mimo racionalistickej školy, že sloboda bez zakorených morálnych presvedčení nikdy nemala trvácnosť, a že nútenie možno redukovat' na najnižšiu mieru len tam, kde sa dá očakávať, že individua budú sa spravdla dobrovoľne riadiť istými zásadami.

Autor knihy na to nadväzne píše, že dnes sa znova stretávame s mnohými znepokojúcimi javmi kapitalizmu 19. storočia, preto kladie si otázku, či je možné trhové hospodárstvo, ktoré spojuje princíp slobody trhu s princípom sociálneho vyrovnania. Súčasťou diskusie modernej doby je teda to, do akej miery je eticky oprávnené trhové hospodárstvo?

TRHOVÉ HOSPODÁRSTVO A ETIKA

Ekonómika je čiastkovou sférou modernej spoločnosti, ktorá ovplyvňuje a utvára ostatné oblasti a spoločenské vzťahy. Všetky životné pomery človeka sa viažu k ekonomike.

Sloboda potrebuje materiálnu základu, a preto ako hovorí autor, už scholastická teológia stredoveku videla v súkromnom vlastníctve základ slobody. Sloboda neznamena, že je to vtedy, keď „mám“. Dôslednou „materializáciou“ by sloboda skončila kdesi v prázdnote, pretože skutočný cieľ sa nachádza len vtedy, keď sa viaže na dobro.

Autor pripomína, že biskup Basil z Caesareje (cca r. 330-379) neodmietal súkromné vlastníctvo, ale neinterpretoval ho - na rozdiel od rímskeho práva - ako vlastníckovo spracované dispozičné právo robiť si s majetkom, ktorý mu patrí, čo len chce. Súkromné vlastníctvo neprestáva byť majetkom Božím. Je to „cudzí statok“, ktorý je človeku ponechaný iba na to, aby ho starostlivo spravoval.

V súvislosti s trhovým hospodárstvom autor sa zaoberá ďalej Adamom Smithom (1723-1790), o ktorom tvrdí, že bol veľkým praotcom liberálnej ekonomickej teórie.

Podľa môjho súdu nemožno poprieť významnú úlohu A. Smitha pri formovaní modernej teórie ekonomie, nie je však opodstatnené pripisovať mu primát pri kladení základných kontúr trhovej ekonomiky. Bol jedným z hlavných predstaviteľov klasickej ekonómie, čiže ideológ priemyselného manufakúrneho obdobia.

V tejto súvislosti sa žiada uviesť názor, že Gerhard W. Ditz, americký profesor na Bryant College spája vo svojej vedeckej štúdií The Protestant Ethic and the Market Economy (in: Kyklos - International Review for Social Sciences, 1980) moderný ekonomický vývoj v Európe s prijatím a presadzovaním kalvínskej etiky, čo R. Marx celkom opomína. W. Ditz sa pri svojom zdôvodňovaní opiera o známe dielo Maxa Webera (Die protestantische Ethic und der Geist des Kapitalismus, 1904), ktorý zdôrazňoval, že na ekonomiku sa treba pozerat' ako na systém trhových vzťahov. Ním definovaná etika v ekonomike vychádza z nasledovných premis: prvoradým cieľom je maximalizácia zisku, pritom ekonomická filozofia tohto modelu je individualistická.

Podľa mňa nie je odôvodnená ani glorifikácia A. Smitha, ako morálneho filozofa a skutočného moralistu. Veď jadro učenia Smitha sa sústreďuje v jeho svetoznámom diele Bohatstvo národov, v ktorom mu išlo, ako to potvrdzujú jeho nasledovné návrhy vychádzajúce predovšetkým z toho, aby v podmienkach modernej ekonomiky sa tvorilo efektívne.

Veď určujúcou požiadavkou A. Smitha je, že človek sa vo zvládání sociálnych problémov nemá spoliehať na lásku k blížnemu, ale má využiť vo svoj prospech vlastný sebecký záujem, prípadne snahu o zisk. K potláčaniu vtedaj-

šej núdze doporučoval namiesto milosrdnej dobročinnosti ekonomický systém založený na snahe jednotlivca o zisk. O výrobe a rozdeľovaní naliehavého potrebného tovaru a služieb má rozhodovať trh a nikto iný.

Podľa neho je vlastný záujem postačujúcim motívom ekonomického konania. Táto téza je vyjadrená jednou z najcitovanejších viet v Bohatstve národov, ktorá znie: „Jedlo sa nám nedostane z blahovôle mäsiara, pivovárníka a pekára, ale z toho, že oni dbajú o svoj záujem. Neobraciame sa na ich lásku k ľuďom, ale na lásku k sebe a nehovoríme s nimi o svojich potrebách, ale o ich výhodách.“

Napokon aj sám R. Marx sa udivuje, ako dospel „morálny“ filozof k požiadavke na prvý pohľad amorálnej, že človek má v oblasti ekonomiky stavať nie na láske k blížnemu, ale na individuálnom úsilí o zisk, namiesto na altruizme na egoizme. V tejto súvislosti sa zdôrazňuje obyčajne jeho slávna ale smutne známa „neviditeľná ruka trhu“. Mnohí kritici A. Smitha odmenili jeho predstavu „neviditeľnej ruky trhu“ tónami úšľabkov a výsmechu. Aj Karol Marx mal pre ňu len sarkazmus.

R. Marx zmierňuje - hoci nepresvedčivo - útoky na Smithovu rozhodujúcu tézu o trhu, pritom používa na to nasledovný formálny argument. Píše: Podiváme sa starostlivejšie a poctivejšie na vec a zistíme, že „neviditeľná ruka trhu“ v diele A. Smitha vôbec nehrá takú rolu, aká sa jej často prisudzuje. Veď o nej sa zmieňuje vo svojom Bohatstve národov iba raz a ešte raz v Teórii mravných citov. Autor ale pripúšťa, že pôvodnú Smithovu teóriu bude treba napokon modifikovať a doplniť.

Ako istú kritiku tejto koncepcie trhu autor pripomína znova pády Enronu a Worldcomu, ktoré ukazujú i dnes veľmi pôsobivo, že ak zameriame individuálne správanie výlučne na vlastnú výhodu, nebude to vždy na všeobecný prospech, ale bude to len škodiť. Preto radí, aby sme sa spoliehali radšej na zákony než na „neviditeľnú ruku trhu“, aby sme tak sociálne škodlivému počinaniu podľa možnosti zabránili.

Súčasnne konštatuje, že ani voči zákonu nie je konformné trhové konanie automaticky hneď prospešné všeobecnému blahu. Napokon pripúšťa, že v tomto ohľade bol A. Smith skutočne príliš optimistický.

Ďalej autor uvádza, že na začiatku industrializácie boli pracovné pomery neopísateľne biedne, hoci zodpovedali zákonom i trhu. Že tieto pomery boli ľudský nedostojné a rozhodne neprospeievali všeobecnému blahu, začalo pomaly svať aj vládám.

Autor ospravedľňuje však Adama Smitha, že on vtedy ešte nič nevedel o potrebe týchto štátnych zásahov. Štát bol pre neho príslušný len pokiaľ išlo o obranu krajiny, financovanie určitých verejných statkov a taktiež záruky slobodného občiansko-právneho poriadku, najmä zmluvnej slobody ako základu trhového mechanizmu. Aj iní predstavitelia ranného liberalizmu chceli jednoduchý „minimálny štát“. Inakšie mu neverili. Bol to pre nich ťažkopádny moloch. Klasický liberalizmus pokladal ho za neustále potencionálne ohrozenie slobody.

Aj sociálna náuka cirkvi a najmä politický katolicizmus v Nemecku udržiavali tradične zdravú ne dôveru voči štátu, ktorý chce určovať všetko a úplne. Princíp subsidiarity, odkazujúci štát do jeho medzí, sa formoval poprvy až v pápežskej encyklike Quadragesimo anno (1931).

Autor pritom poukazuje na zneužívanie trhu v súčasnosti: Cynikovia, nemajúci už dnes žiadne zábrany v obohacovaní sa na úkor druhých, spravdla netrónia v kráľovských palácoch, ale v

kanceláriách v New Yorku, Londýne a v ďalších metropolách sveta. Na rozdiel od tyranov v starom Oriente sa už nemusia obmedzovať pri svojich koristníckych ťaženiach na vlastný národ, ale môžu páchať svoje neplechy po celom svete. Na to nepotrebuje ako ich antickí predchodcovia drahé armády, ale stačí im laptop, mobil a „potrebne drobné“ na pár investícií a na honorárne právnikom.

Pre súčasnosť a najmä pre budúcnosť ekonomiky sú smerodajné nasledovné závery autora. Vulgárne liberálna poučka, že blahu jednotlivca a blahu celku sa dostatočne posluží tým, keď každý - bez toho aby mu štát prekážal - bude nerušene sledovať vlastné výhody, skrátka a jednoducho vôbec neplatí.

RENESANCIA ŠTÁTU V EKONOMIKE

R. Marx sa odvoláva na pápeža Pia XI., ktorý vo svojej encyklike Quadragesimo anno z roku 1931 videl rozhodujúci zásadný omyl v individualistickej hospodárskej náuke, z ktorej sa odvodzujú

Ekonomia pre ľudí

všetky jej ďalšie chyby a že popierala sociálna a morálna stránka hospodárskeho života a taktiež že sa učilo, že treba ekonomiku pokladať za celkom voľnú na štátnej moci nezávislú, a preto treba s ňou aj tak zaobchádzať.

Pápež chcel tým povedať, že trhové hospodárstvo nie je samoúčelné. Jej zmyslom je človek so svojou dôstojnosťou a trh je v službe človeka. Veľkí liberálni myslitelia trhového hospodárstva v 20. storočí videli to nakoniec rovnako.

Alexander Rüstow, ktorý v roku 1938 razil termín „neoliberalizmus“, charakterizoval hospodárstvo ako „služobníka ľudskosti“. Preto pre štát platí, že môže a musí regulovať trhový mechanizmus v tých hospodárskych odvetviach, kde neslúži ľuďom, ale im škodí. R. Marx sebakriticky vyznáva, že napriek tomu, že má liberálnu nechut' voči príslušnej aktivite štátu, tvrdí, že v klasickej ekonomickom liberalizme sa väčšinou nevidela a zavše sa ešte aj teraz opätovne len málo vidí a uznáva skutočnosť, že štát nie je len potencionálnym ohrozením slobody, ale že slobodu, takisto aj trhovú, môže zabezpečiť jedine štátna autorita. V tomto kontexte sa odvoláva na úlohu pracovných zmlúv v 19. storočí.

Pokiaľ ide o pracovný trh, uvádza, že tam, kde sa napríklad vyplácajú mzdy porušujúce dobré mravy, musí zasiahnuť štát. Podobne tam, kde jednotlivé podniky sa pokúšajú vytlačiť dumpingovými mzdami uchádzačov z trhu platiacich riadne tarifné mzdy, nemal by sa štát nečinne prizerať na to.

Vyslovuje ďalej názor, že nielen na pracovnom trhu, ale aj v iných oblastiach trhového hospodárstva, pre ktoré je charakteristická značná nerovnováha medzi ponukou a dopytom, nepostačuje neviditeľná ruka trhu, ale je nevyhnutný silný zásah štátu, aby sa dosiahla zmluvná a trhová sloboda.

Autor sa zastáva Adama Smitha, že on a ranný liberalizmus toto všetko ešte nepoznali, a preto nemali postačujúcu odpoveď na sociálne otázky svojej doby. To je však alibizmus. Veď aj hypotéza musí mať vedecky podložený, ale definitívne ešte neoverený predpoklad.

Autor priznáva, že ranný kapitalizmus priniesol mnoho biedy. Zároveň tvrdí, že trhové hospodárstvo až neskoršie vytvorilo nadľho základňu pre blahobyt širokých vrstiev obyvateľstva, aký dejiny dovtedy nepoznali.

Následne koriguje túto výpoveď, keď priznáva, že dosiahnutý všeobecný blahobyt nevyprodukovoval žiadny neviditeľný automatizmus trhu, ale až politické opatrenia vybojované v neposlednom rade kresťansko-sociálnym hnutím, keď sa robotníkom ponúkal podiel na ekonomických úspechoch trhového hospodárskeho systému. Škoda, že reálny vplyv týchto opatrení na zmenu koncepcie štátneho riadenia krajín sa v knihe nekonkretizuje.

Dôležité a bezosporu veľmi pravdivé je jeho konštatovanie, že nepozná jediný príklad z histórie, aby sa slobodné trhové hospodárstvo osvedčilo niekde vo svete bez istej miery štátnych zásahov a regulácie ako blahodárneho činu pre chudobných.

Organickou súčasťou trhového hospodárstva je súťaž (konkurencia), o ktorej sa píše: Kto na trhu ponúka svoj tovar, musí sa vystaviť súťaži a konzumenti rozhodujú takmer demokraticky, kto za akú cenu podáva dobrý výkon. V tejto súvislosti cituje sa Franz Böhm, jeden zo zakladateľov sociálne trhového hospodárstva, ktorý má naprosto pravdu, keď označuje súťaž, čiže konkurenciu za najväčšiu a najgeniálnejšiu nástroj zbavenia moci v dejinách. Pokiaľ ide o stanovisko cirkvi k tejto otázke, píše, že táto neodmieta súťaž, ale vždy poukazovala na to, že ide o nástroj, ktorý sa musí používať pre blaho všetkých ľudí a nie o nejaký regulatívny princíp, ktorý by mohol ohroziť osobnosť človeka. V knihe sa však nepodáva o tom, ako sa to má v praxi dosiahnuť.

Osobitnú pozornosť venuje R. Marx používaniu úrokoťrovom hospodárstve, o ktorých píše: Až do ranného novoveku zakazovala morálna náuka cirkví, a to nielen katolícka, ale aj reformátorská úročenie. Najmä Luther ostro kritizoval úročenie. Kalvín ho povolil len za istých podmienok. V novoveku sa katolícka cirkev vzdala zákazu úroku. V dynamickej ekonomike ako je naša, sú úvery a s nimi pochopiteľne súvisiace úroky nevyhnutným predpokladom pre podnikateľskú aktivitu.

Pri používaní týchto nástrojov nie je však všetko v poriadku. V niektorých oblastiach nášho sveta panujú v tejto sfére dodnes hrozné pomery, vrátane otrocka dlžníkov. Ako príklad sa spomínajú deväťdesiate roky, keď v Nemecku niektoré renomované banky a stavebné sporiteľne v spojení s doktorými značne pochybnými realitnými firmami systematicky prehovárali osoby s nízkymi príjmami a bez vlastného kapitálu, aby si kupovali vzdialené byty do osobného vlastníctva, nezriedka na stopercentný úver, pritom neskúsení zákazníci neskôr zistili, že ide o „nemovitosti do šrotu“. Lahkoverná kúpa nemovitostí

zákazníkmi a spoliehanie sa na dobré meno peňažných ústavov sa teda nevypláca.

Také alebo podobné prehmaty vo finančnej sfére nemôžu existovať v usporiadanej spoločnosti. Ak isté banky si myslia, že môžu ignorovať zásadu, že nebudú prehovárať zákazníkov k uzatváraniu riskantných zmlúv, ktoré počas generácií boli vecou cti, potom treba očakávať od štátu, že bude chrániť svojich občanov a bude ich volať na zodpovednosť.

Stálosť a dôvera sú predsa etické hodnoty. Ak sa ponoríme do kultúry ne dôvery a ak pôjde len o krátkodobú maximalizáciu zisku, bude to mať katastrofálne následky. A to nielen vo zmysle morálnej hanebnosti takého egoizmu, ale aj závažné ekonomické dôsledky tiež pre tých, ktorí to spôsobujú.

R. Marx venuje osobitnú pozornosť inovovanému modelu trhového hospodárstva, ktorý vznikol pod názvom neoliberalizmus, a ktorý má duchovné korene na konci 19. a začiatku 20. storočia v Ne-

mecku. Tento predstavoval nový stupeň vývoja klasickeho ekonomického liberalizmu. Zakladateľom tzv. freiburskej školy, centra neoliberalnej ekonomickej teórie bol Walter Eucken. Jej ďalšími členmi boli Wilhelm Röpke, Franz Böhm a Alexander Rüstow.

Kým Adam Smith a ranný kapitalizmus verili, že všetko pobeží naprosto skvele v prípade, že sa trh nechá konať, neoliberalovia dospeli k názoru, že fungujúce trhové hospodárstvo treba najprv vytvoriť a potom udržiavať. Tým sa rehabilitoval štát.

Duchovní tvorcovia neoliberalizmu zažili pád Výmarskej republiky, ktorý odvodzovali z ekonomicko - politických chýb. Kartely, ovládajúce ústredné hospodárske odvetvia v republike a mocné záujmové skupiny prispeli k pádu prvej nemeckej demokracie. Zároveň poskytovali zvlášť truchlivý doklad o tom, že trh môže pôsobiť v službe všeobecného blaha len vtedy, keď existuje stabilný, štátom garantovaný poriadok a ak je morálka konajúcich intaktná.

Autor ďalej pripomína, že nesmieme zabúdať na náš model „rýnskeho kapitalizmu“, ktorý bol vtedy ekonomicky najvyšší úspešný. Svojimi dobrými výsledkami v raste, v zamestnanosti a v cenovej stabilite platil vo svete dlho ako vzorový.

V roku 1955 Joseph Höffner, profesor kresťanskej sociálnej etiky v Münsteru, a neskôr kardinál a jeho ďalší traja prominentní sociológovia vypracovali z poverenia spolkového kancelára Konrada Adenauera odborný posudok na nový poriadok sociálnych dávok. Vtedy vyslovili jednoznačnú obhajobu sociálneho štátu, ale zároveň naliehavo varovali pred zaopatrovacím štátom, ktorý by zbavil občana svojprávosti. Zaopatrovací štát - podľa nich - odnaučuje ľudí od osobnej zodpovednosti, resp. osobného konania a degraduje ich natrvalo na objekt počínania štátu. Model, ktorý navrhli uvedení experti, predstavuje model sociálneho štátu, ktorý je v súlade s princípom subsidiarity.

Na základe Höffnerovej prednášky z roku 1959 R. Marx tvrdí, že on jasne rozlišoval medzi „starým liberalizmom“ a neoliberalizmom, ktorý znamenal bezpochyby pokrok. Ďalej píše, že Höffner opätovne zdôrazňoval, že k slobode a zodpovednosti musí pristúpiť sociálne zameranie ekonomiky. Podľa neho sa také hospodárstvo právom nazvalo „sociálne-trhový“.

R. Marx konštatuje, že tí, ktorí po druhej svetovej vojne často zakladali v Nemecku podľa svojho kresťanského presvedčenia sociálne trhové hospodárstvo, boli pri vytyčovaní tohto cieľa s cirkvou zajedno. Chceli ako kedysi formuloval Alfred Müller - Armack zásadu slobody na trhu spojiť s princípom sociálneho vyrovnania.

Autor ďalej píše, že v otázke ako by malo vyzerat' „sociálne“ v trhovom hospodárstve, sa postoje neoliberalov značne rozchádzajú. Ludvig Erhard a Walter Eucken boli presvedčení, že trh je už zo svojej podstaty sociálny a štátne zásahy by sa mali diať len v niektorých bodoch (napríklad pri výstavbe sociálnych bytov po vojne). Iní predstavitelia, ako Wilhelm Röpke a Alfred Müller - Armack, zase videli širší rozsah legitímnych štátnych intervencií. Höffner v referáte prednesenom v roku 1985 pred Nemeckou biskupskou konferenciou vymenoval tieto body, ktoré nechcel ponechať iba trhu, ale videl pri nich aj povinnosť štátu, a to: rozptyl majetku, kontinuálny, krízami konjunktúry narušený rast hospodárstva, prekonávanie nezamestnanosti a ochrana životného prostredia.

MORÁLNA „EKOLÓGIA“

MODERNÉHO TRHOVÉHO HOSPODÁRSTVA

V roku 1992 publikoval americký politológ Francis Fukuyama knihu s názvom Koniec dejín, v ktorej zastával tézu, že po zániku Sovietskeho zväzu a po oslobodení jeho niekdajších socialistických satelitov sa liberalizmus, demokra-

cia a trhové hospodárstvo rozšíria po celom svete. Podľa neho budú si mierumilovné a slobodomilovné národy konkurovať v budúcnosti len trhov.

Začiatkom roka 1982 napísal iný americký politológ Robert Kagan knihu *Návrat k dejinám a koniec snov*. A skutočne Fukuyama sa mýlil. Bohužiaľ, nezažívame v tejto dobe šírenie slobody a demokracie, ale návrat autokratických režimov, ktoré nevykonávajú mierumilovný obchod, ale využívajú svoje ekonomické a vojenské moci, aby sledovali vlastné geopolitické záujmy. Navyše, pristupuje k tom islamsky terorizmus, ktorý vedie k novým politickým provokáciám a napätiu. Na tieto tendencie poukázal už aj Samuel Huntington svojou knihou *Clash of Civilizations*. O nejakom „konci dejín“ vo zmysle existujúcej trhovej ekonomiky a demokracie presadzujúcich sa bez alternatív nemôže byť ani reči. V oblasti hospodárstva nezažívame prasto šírenie všeobecného blahobytu, ale priepasti, ktoré sú vo svete medzi chudobnými a bohatými ešte hlbšie než kedykoľvek predtým. Sloboda je i naďalej drahým statkom. Liberálna demokracia, právny štát a slobodné trhové hospodárstvo sa nanovo ocitajú tvárou v tvár požiadavke etiky.

Po konci studenej vojny kdekto uvažoval ako Francis Fukuyama, predovšetkým v ekonomike a veril, že trhové hospodárstvo nemá alternatívu. A preto si tiež nerobil ťažkú hlavu s etickým základom hospodárstva a hospodárenia.

Dnes by zase bárs kto chcel to, čo existovalo v rannej fáze industrializácie: naprosto slobodný, nijako neregulovaný pracovný trh, na ktorý nenasadzuje „neviditeľnej ruke“ žiadne štátne putá.

Ak si však niektorí myslia, že slobodu trhu možno zneužívať k tomu, aby sa podvádzali a ruinovali tí druhí, musí mať štát právo tomu zabrániť. Inakšie títo ľudia celý systém zdiskreditujú a podkopú. Potrebujeme svojím spôsobom „obranschopné sociálne trhové hospodárstvo“ odrádzajúce tých, ktorí zneužívajú hospodársku slobodu.

Zaujímavá a celkom opodstatnená je aj výčitka autora, že na mnohých fakultách ekonomických vied študenti stále sa učia ako realizovať zložité výpočty len v medziach určitých modelov. Základné znalosti sa takmer nepestujú. Takí ľudia sa preto nenaučia vnášať svoje vedomosti do spoločnosti a chápať ekonomiu tiež ako duchovedu. Je to správanie pod materiálnym tlakom.

Niektoré osobnosti vrátane autora knihy predpokladali, že politická zmena v bývalých socialistických štátoch mala v sebe nielen „krízu marxizmu“, ale i záväzok vyprodukovať v globálnom sociálne trhovom hospodárstve lepšiu alternatívu ako prekonávať nespravodlivosť a chudobu. Bohužiaľ, nestalo sa to tak. Naopak, kopírovali sme, resp. bol nám nanútený prebrať jestvujúci špekulatívny deformovaný trhový model.

Pápež Benedikt XVI. v encyklike *Caritas in veritate* z júla roku 2009 zasa vyzýval k tomu, aby sa kríza využila ako príležitosť a uviedla sa do života „nová humanistická syntéza“. Táto nás zaväzovala k novému projektu našej cesty, k prijatiu nových pravidiel, nových foriem angažovanosti, využitia pozitívnych skúseností a odmietnutia negatívnych javov. Opäť to ostalo bez ozveny.

Napriek silnému odporu proti zmenám tradičného kapitalizmu, najmä zo strany zbohatlíkov spoločnosť nevyhnutne potrebuje nový ekonomický systém, čiže alternatívu voči sprofanovanému kapitalistickému systému, ktorý bude prinajmenšom taký úspešný ako prežitý kapitalizmus, ale nebude zatŕažený rôznou iracionálnosťou. To však

vyžaduje odstrániť jeho základné negatívne stránky, ktoré sú nám známe.

R. Marx je pevne presvedčený, že potrebujeme akýsi „nový údel“, niečo také ako bol New Deal Franklina D. Roosevelta. Medzinárodná kríza finančných trhov, ktorá v priebehu roku 2008 nadobúdla rozmerov, aké by ešte nedávna nikto nepokladal za možné, vedie ničmenej, ako sa zdá, k zmene myslenia. Kolísajúce sa banky a poisťovne, ktoré sa prepočítali vo svojich špekulatívnych obchodoch a ocitli sa v existenčnej núdzi, naťahujú teraz prosebné ruky k vládam o pomoc. Aj šéf nemeckej banky Jozef Ackermann vyhlásil, že vzhľadom k rozsahu krízy neverí v samoozdravné schopnosti trhu a vyzval vládu k „odvážnym krokom“, ku stabilizácii systému. To sú celkom nové tóny, keď sa v predchádzajúcom období kritizovala akákoľvek forma „štátneho intervencionizmu“. Je nám teda opäť jasné, že bez štátu to nejde. Na rozdiel od Roosveltových čias nie sú už dnes Spojené štáty v tejto oblasti dobrým príkladom.

V súvislosti s potrebnými zmenami cituje autor Wilhelma Röpku, ktorý bol veľký ekonóm a jeden z prominentných zástancov slobodného trhového hospodárstva, a ktorý sa celý život staval proti ekonomizmu, ktorý by rád všetko ľudské spolunažívanie zredukoval na to, čo je ekonomicky zúčtovateľné. Ekonóm videl najhlbšie sídlo choroby našej kultúry v duchovnej a náboženskej kríze.

Pokiaľ ide o ekonomický model pre začiatok 21. storočia, vyplýva z výkladu v knihe, že cirkev pritakáva trhovému hospodárstvu s podmienkou, že sa orientuje na ľudskú dôstojnosť a na všeobecné blaho a že táto orientácia je zaručená silným rámcom spoločenského poriadku. To sú však zatiaľ iba všeobecné kontúry. Ako by mali vyzeráť konkrétne črty nového ekonomického modelu, o tom sa musí diskutovať, pretože súradnice ekonomiky a spoločnosti sa za posledné desaťročia bezosporu zmenili. Preto uvedieme tézovite nasledovné základné charakteristiky alternatívneho ekonomického modelu, ktoré predkladá autor.

Plodom katolíckej sociálnej nauky je model sociálneho (a dnes sociálne-ekonomického) trhového hospodárstva, ku ktorému ideálu sa jednoznačne prihlasuje Marx.

V knihe sa ďalej uvádza, že zvlášť katolíci s obľubou hovoria, že kresťanská sociálna etika formuje „tretiu cestu“ medzi liberálnym a socialistickým kolektivismom. Jej predstavitelia vytvorili pre ňu dokonca vlastný pojem solidarizmus. Tým sa mala v terminologickom vymedzení zdôrazniť, na jednej strane, voči individualizmu pôvodná prepojenosť ľudí, a tým i súvislosť so všeobecným blahom, a na druhej strane, v protiklade voči kolektivismu, podtrhnúť slobodu jednotlivca a vlastnícke právo, a to opäť v medziach podmienených všeobecným blahom. Ak sa hovorí o „tretej ceste“ nemožno chápať tento výraz tak, akoby cirkevná sociálna náuka bola presne uprostred medzi liberálnym individualizmom a socialistickým kolektivismom. Zaujímá sice postavenie medzi týmito extrémami, ale existuje, ak je možno tak povedať, akýsi istý bočný sklon „k liberalizmu“.

Zásadnou otázkou inovovaného modelu trhového hospodárstva je to, či je pre nás i naďalej človek stredobodom všetkého spoločenského ekonomického konania alebo nie. Sociálna náuka cirkvi dáva na to jednoznačnú odpoveď. Chápe totiž princíp personalitu ako jej základ, ktorý nemožno obísť. Takisto dŕžia dve zásady sú pre kresťanskú sociálnu etiku nepostrádateľné, a to solidarita a subsidiarita. Taká predstava hospodárstva a spoločnosti sa opiera o obraz človeka, ktorý sa vidí ako morálny subjekt s vlast-

nou zodpovednosťou a nie ako atomizované individuum, ani ako homo oeconomicus s fixáciou na vlastné záujmy. Preto sa sociálna náuka cirkvi neuspokojuje so spoločenským cieľom čo najväčšieho hospodárskeho rastu. Hospodárstvo a spoločnosť chcú byť nielen efektívne, ale i spravodlivé, čo nemusia byť vo vzájomnom rozpore. Zhrňujúc to možno vyjadriť takto: Človek predstavuje zodpovedné individuum, ale i časť spoločnosti solidarne spojenou so svojimi blízkymi. Svoju vonkajšiu slobodu nemôže chcieť len pre seba, ale získa ju len v spojení s blízkymi. Preto súčasný reformný proces musí brať ohľad na zásady subsidiarity a solidarity.

Z národného i globálneho hľadiska je rozumné, aby stredom pozornosti nebol kapitál, ale ľudia. Ekonomická a finančná kríza stala predsa životosť ľudí, na čo by sme nemali zapomínať. Ideológovia absolutizovaného „shareholder value“ vyradujú ďalšie záujmy a záležitosti všeobecného blaha. Kapitál sa osamostatňuje tak, že pracujúci ľudia vnímajú ho ako ohrozenie. Karol Marx to sformuloval svojou agresívnou rétorikou triedneho boja, čo by malo nás viesť k zamysleniu. Práve preto - tvrdí autor knihy - musíme sa postaviť voči absolutizovaniu kapitálu a kapitálových záujmov. Je jednoznačné, že práca a pracujúci majú prednosť pred kapitálom. To neznamená, že by sa nemali brať do úvahy kapitálové záujmy. Lenže kapitál nemožno štylizovať do polohy zlatého teľaťa, okolo ktorého má celé ľudstvo tančiť, a predovšetkým nemožno nariadovať prácu kapitálu ako púhy nákladový faktor. Naopak, platí zásada prednosti práce pred kapitálom. Jej prislúcha prednosť, pretože je vždy ľudskou prácou. Kapitál vlastný človek ako predmet voči sebe vonkajší. Naproti tomu nemožno oddeliť prácu od človeka, ktorý ju vykonáva a je s ním hlboko spojený. Preto má podiel na jeho dôstojnosti.

R. Marx sa odvoláva v tomto ohľade na názor pápeža Jána Pavla II., ktorý v jednej silnej formulácii (Centesimus annus) povedal, že je zneužitím pred Bohom a pred ľuďmi, ak niekto obracia svoj kapitál proti ľuďom a proti ich práci.

Zároveň cituje bývalého kancelára Helmuta Schmidta, ktorý vo veľkom článku v týždenníku *Die Zeit* na začiatku roka 2007 napísal okrem iného toto: Dozerať na nových veľkošpekulantov! Bývalý kancelár nazýva právom ako groteskné, že každú malú sporiteľňu a družstevnú banku u nás sledujú finančné dozorné úrady, kým stokrát i tisíckrát väčšie fondy so sídlom v Karibiku si stále žijú tam celkom nerušene. Globálna kapitálová činnosť potrebuje reguláciu, aby sa zabránilo katastrofám. To je príkaz preventívneho rozumu, pričom o služnosti a o morálke už ani nehovoriac.

Ako už bolo povedané, trh nie je samoučelný, ale je prostriedkom k účelu. V sociálnej náuke sa v tejto súvislosti tradične hovorí o „vecnom cieľi hospodárstva“. V klasickej definícii Josepha Höffnera (1906-1987) spočíva tento vecný cieľ „v trvalom a zabezpečenom vytváraní materiálnych predpokladov, ktoré jednotlivcom a sociálnym útvarom umožňujú ľudský dôstojný rozvoj.“ Ak si niektorí myslia že slobodu trhu možno zneužívať, musí mať štát právo zabrániť tomu. K tomu musí mať štát páky, aby sa trhové hospodárstvo uskutočňovalo v rámci určitého poriadku orientovaného na všeobecné blaho a poskytujúceho priestor pre inštitucionalizovanú solidaritu vo fungujúcom sociálnom štáte.

Nielen morálne, ale i politicky a ekonomicky je nevyhnutnou podmienkou ďalšej existencie trhového hospo-

dárstva sociálny štát. Tento zbavuje do istej miery (v akom rozsahu a akou formou je vždy premenlivé) účastníkov namáhavého podniku, nazývaného trhové hospodárstvo, rizík, ktoré prináša so sebou nielen trh ale i sám život. Napríklad tým, že rizika jednotlivca, ako nemoc, nezamestnanosť a staroba budú zahrnuté do solidárneho záväzku. Sociálny štát by mal dať všetkým ľuďom príležitosť vkladať sa do vecí, učiť sa a vytvárať život vlastnými silami. Toto je koniec koncov k dobru celej pospolitosti, pretože najdôležitejším zdrojom pre človeka je spolu s pôdou človek sám. Sociálny štát musí preto dbať tiež o osobnú zodpovednosť jedinca za vlastný život.

V súvislosti s úlohou štátu pápež Ján Pavol II. v encyklike *Centesimus annus* z roku 1991 okrem iného napísal: Áno, štát má dokonca povinnosť podporovať činnosť podnikov tým, že vytvára podmienky na zabezpečenie pracovných príležitostí. Musí túto činnosť podporovať tam, kde sa javí ako nedostatočná, prípadne brať ju pod svoju ochranu v krízových obdobiach. Pápež hovorí o podpore a nie o poručníkovani alebo dokonca o riadení. Jeho intervencia musí byť časovo obmedzená, aby sa uvedené skupiny a systémy nezbavovali natrvalo svojej vlastnej právomoci a aby nezväčšovali nadmerne rozsah štátnych zásahov. Pápež chce taký sociálny štát, ktorý je v službách ľudskej dôstojnosti a spravodlivosti. Nechce zaopatrovací štát. Súčasne zdôrazňuje, že taktiež v oblasti sociálnej politiky musí platiť princíp subsidiarity.

Abý bola dôstojnosť stredobodom ľudskej osobnosti -tvrdí R.Marx -, potrebujeme rozšíriť formuláciu „shareholder“ na „stakeholder“. Za „stakeholderov“ podniku sa považujú všetky sociálne zainteresované subjekty, ktoré majú vlastné špecifické potreby v informovanosti a požiadavkách voči podniku. To znamená, že manažéri vo veľkých podnikoch majú mať neustále na mysli nielen výnosy akcionárov, ale i oprávnené záujmy predovšetkým zamestnancov, zázakzníkov a celej spoločnosti, ako aj životného prostredia. Kritériom pre uznanie „stakeholderov“ je eticky zdôvodniteľná legitimita ich záujmov. Sociálne zainteresovanými subjektami sú interní a externí „stakeholderi“. K najdôležitejším interným „stakeholderom“ patria kapitáloví vlastníci, manažéri a pracovníci.

V posledných rokoch sa vyskytli v ekonomickej oblasti excesy, predovšetkým v USA, ale aj v iných vyspelých štátoch. Je naozaj neslušné a odporujúce dobrým mravom, keď napríklad manažér v USA zarába až tisíckrát viac ako robotník. Túto explóziu manažérskych plátov príliš zanedbali aj odbory.

Najdôležitejšou sociálnou zodpovednosťou manažéra je to, že firmu má riadiť trvalo úspešne, čím zásadne prispieva k zdraviu a blahu celej spoločnosti. Podniky nemôžu už dnes zameriavať svoje ekonomické rozhodnutia výhradne v záujme akcionárov a podielových vlastníkov. Absolutizácia významu akcionárov je nielen morálne nesprávna, ale pre podnik je aj ekonomicky nemúdra. Podniková etika sa dnes nevníma iba ako nákladový faktor, ale tiež ako faktor úspechu.

Podľa tzv. teórie štátne monopolistického kapitalizmu sa v našom systéme imperialistické snahy politiky a kapitalistické záujmy ekonomiky neoddeliteľne prekrývajú. Bývalý prezident USA Dwight D. Eisenhower vo svojom prejave na rozlúčku v roku 1961 varoval pred tzv. vojensko-priemyslovým komplexom. Je to dozaista tak - píše R. Marx -, že sa lobbisti z ekonomiky a zbrojného priemyslu snažia ovplyvňovať politické rozhodnutia. Ich úlohou je presadzovať

záujmy tých, ktorí ich platia. Preto autor zastáva názor, že zvrchovane dôležitou úlohou politiky je upustiť od všetkého a prekaziť tomu, čo by mohlo vzbudiť ošklivé zdanie, že vláda a parlament nerozhodujú podľa záujmov všeobecného blaha, ale podľa intencií zisku tých-ktorých podnikov v ekonomike. Je dôležité, aby manažéri boli morálne na výške. Takisto je potrebná vierohodnosť a poctivosť politikov. Demokracia potrebuje cnosti: znie názov jedného Spoločného slova Rady evanjelickej cirkvi v Nemecku a Nemeckej biskupskej konferencie z roku 2006. Povinnosťou všetkých skupín je slúžiť slobodnému blahu.

Autor zdôrazňuje ďalej to, že súčasnou úlohou medzinárodného politického spoločenstva je, aby v mene ľudskej dôstojnosti a spravodlivosti zabezpečovalo sociálny záväzok vlastníctva a správny vzťah medzi prácou a kapitálom. Táto emancipácia musí prebiehať vo vývojevej evolúcii smerujúcej ku globálnemu sociálnemu ekonomickému poriadku. Na to treba taktiež vytvoriť medzinárodné záväzné právne štandardy. Potrebujeme teda systém globálne sociálne-trhového hospodárstva.

Zvlášť dôležitý je poznatok, že žiadny systém nemôže natrvalo všetko regulovať len podľa práva a zriekať sa morálky, slušnosti ľudí, ktorí konajú. To platí taktiež a predovšetkým pre vysoko komplexný ekonomický systém. Človek nenájde žiadne neprestreľiteľné pravidlá na všemožné eventuality, ktoré život prináša.

Na uvádzané pravidlá nadväzuje táto významná téza, ktorá väzí v tom, že žiadna zásadná reformná politika sa nemôže obmedzovať na púhe pretváranie inštitúcií a procesné zmeny, ale musí ich sprevádzať aj premena mentality, t.j. zmeny začínajúce v hlave. Všetci musíme prispieť k tomu, aby sa dali prekonávať mentálne blokády. Ide tu nielen o ekonomické zabezpečenie existencie, teda o právnu garanciu sociálneho minima, ale i to, aby každý človek v našej spoločnosti, skutočne každý jednotlivec, dostal príležitosť v sociálne vykonávanej roli aktívne sa podieľať na živote spoločnosti a niečím prispievať k jej dobru.

Na ukončenie príspevku využijem nasledovné myšlienky Tomáša Halíka (Mons. Prof. PhDr. Th.D), ktoré napísal v úvode ku knihe R. Marxa, a ktoré sú nesmierne aktuálne taktiež pre Slovensko.

S masívnym návratom do postkomunistického sveta vrátil sa k nám kapitalizmus. Ale ani on neplní očakávanie, ktoré do neho mnohí vkladali. Z posledných komunistov, ktorí rýchlo využili toho, že ako jediní mali príznaie, styky a informácie, sa cez noc stali prví kapitalisti. Zvlášť ona vychvaľovaná „česká cesta ku kapitalizmu“, ktorej špecifikum bola divoká privatizácia, pri ktorej sa nemesl pľiesť ekonómom a politikom do cesty právomoci, plus podvod na občanoch nazvaný „kupónová privatizácia“, viedla k postupnému vytvoreniu kriminálnej ekonomickej siete, ktorá si dodnes prenája politikov ku krytiu svojich korupčných obchodov. Otvorením stavidiel korupcie dokorán spolu s drancovaním verejných zdrojov „sa vytuneloval“ i najvýznamnejší kapitál demokracie, t.j. kapitál dôvery občanov.

Nakoniec treba súhlasiť s Tomášom Halíkom s tým, čo povedal na záver úvodu, že kniha kardinála Reinharda Marxa môže byť zdrojom inšpirácie a vecnej argumentácie pre všetkých, ktorí sa presvedčili, že bez „morálnej ekológie“, bez trvalej kultivácie „kultúrno-morálnej biosféry“ nemôže natrvalo obstáť žiadny systém skutočnej politickej a hospodárskej demokracie.

MIKULÁŠ SEDLÁK

Dňa 19. septembra si pripomenuli prvé vyhlásenie politickej nezávislosti Slovákov, i existenciu SNR ako svojbytného zastupiteľského orgánu Slovákov. Koniec 18. storočia bol začiatkom obdobia, keď si národy začali výraznejšie uvedomovať svoju identitu a snažili sa ju realizovať; o 19. storočí sa hovorí ako o období nacionalizmu, o období jari národov. Je známe, že východisková situácia Slovákov v Uhorsku, v jej predvečer nebola najlepšia. Slováci patrili medzi menejpočetné, ekonomicky slabšie národy. Intelektuálne elity boli dosť slabé a prežívala aj tradičná rozdrobenosť, dvojkoľajnosť, najmä po konfesionálnej a jazykovo-literárnej stránke. Chýbalo prirodzené národné centrum a tiež strešná organizácia, ktorá by národný zápas viedla. Hendikepom bolo aj to, že Slováci boli všeobecne zaraďovaní medzi tzv. nehistorické národy.

Formovanie slovenského národného hnutia prešlo viacerými epochami. Po prvej, osvieteneckej generácii bernolákovcov, a druhej, kolárovske-šafárikovskej generácii, prišla tretia generácia, štúrovská. Tejto sa podarilo dosiahnuť jazykový konsenzus a sformovať národné vedenie, elity. A keď to medzinárodné pomery umožnili, teda po vypuknutí marcovej revolúcie vo Viedni, mohli národné elity otvorene nastoliť aj politické požiadavky. Slováci mohli - okrem sociálnych a demokratických reforiem - oficiálne konečne žiadať to, čo bolo pre iné národy samozrejmosťou - vlastnú politickú správu. Kľúčovým dokumentom tu boli Žiadosti slovenského národa z 11. mája 1948: osobitné zastúpenie v uhor-

ske sneme; osobitný národný snem, národné školy, úradný jazyk. Žiadosti tak po prvý raz na politickej rovine nastolili slovenskú otázku i cesty jej riešenia.

Je známe, ako na tieto prirodzené požiadavky zareagovala zmaďarizovaná uhorská vláda - zatykačom na vodcov slovenskej revolúcie. Spoločný postoj národov Uhorska voči Viedni tak stroskotal - nie posledný krát - na maďarskom šovinizme, ktorý upieral Slovákom právo na správu svojej krajiny, ba aj na ná-

MARTIN LACKO

19. september 1848 a dnešok

rodnú existenciu. Za týchto okolností mali slovenskí vodcovia len dve cesty: resignovať, ustúpiť, skrčiť sa - alebo začať ozbrojený boj. Tak ako ho začali už skôr ostatné potláčané národy. Jeho politické vedenie do svojich rúk vzala SNR ako nová, osobitná slovenská reprezentácia. Založená bola 16. septembra 1848 vo Viedni na čele s Hurbanom, Štúrom a Hodžom. Po presune z Viedne sa asi 500 dobrovoľníkov dostalo na Myjavu, kde zložili prisahu vernosti SNR a cisárovi. Teda Myjava má vážne miesto v histórii slovenského povstania. Bola sídlom SNR. Práve tu, na niekoľkotisícovom predstavitelia SNR vyhlásili povstanie. Ľud oboznámili s cieľmi revolúcie, povstania; vyzvali ich na účasť v protimaďarskom odboji. Slovanmi Štúra odmietli Slováci poslušnosť uhorskej vláde, úradom. Vyzvala ľud na neplatenie daní a ignoráciu vstupu do hoveďských oddie-

jeme; všetku poslušnosť maďarskému národu, jeho vláde i ministerstvu vypovedáme.“

Od udalostí slovenskej jari ubehlo vyše 160 rokov. Na mieste môže byť aj otázka, ako sme vlastne odvtedy v národnom živote pokročili? Áno, slovenčina znie slobodne v uliciach, v školách. Máme dokonca aj svoj štát, prezidenta, vládu, zastúpenie vo svete, školy - univerzít dokonca 40. Môžeme však byť spokojní? Ak máme 40 univerzít, môžeme povedať, že národ je múdrejší? Ak médiá znejú v slovenčine, môžeme povedať, že sú skutočne slovenské, že je v nich slovenský duch? Ak máme štát, môžeme povedať, že máme vyššie národnohistorické povedomie?

19. storočie sa vyznačovalo o. i. tým, že nebolo vhodné, žiaduce hlásiť sa za Slováka; že národné povedomie tu bolo

obrovskou občianskou i kariérou prítazou. Ako je to však dnes? Nie je náhodou dnešná SR štátom, kde si občan, verejný činiteľ, funkcionár, s národným povedomím skôr uškodí, ako pomôže? Národne zorientovaní Slováci boli kedysi panslávci, rozbíjači jednoty uhorskej koruny. Dnes sú tvorcovia i stúpenci samostatnosti hejslováci, nacionalisti, extrémisti. Tí, čo zápasili, či už o 1. alebo 2. SR, čo ju budovali, sú dnes marginalizovaní, vylúčení z médií spoločnosti i politiky,

ba priam triednymi nepriateľmi. Naopak tí, čo štát rúcajú, čo sa z národa a národného vysmieľajú, sú demokrati. Kto bol proti štátu, Čechoslovák, komu smrdí všetko slovenské, dostane za odmenu funkciu v štátnom sektore, prípadne vlastnú televíziu či rozhlasovú reláciu.

A čo samotné národné hnutie vtedy a dnes? V 18. i 19. storočí žilo v trvalej defenzíve i rozdrobenosti. Všetko stálo na nadšení jednotlivcov. Je to ale dnes inak? Majú národné sily etablované inštitúcie, o ktoré sa môžu oprieť? Aké? Maticu, ktorá sa nevie vyhrabať z vlastných problémov? Bezzubý ÚPN? Máme vysoké školy, fakulty, o ktorých by sme povedali, že obhajujú národnú ideu? Vlastne, o jej pestovanie, propagáciu a podporu by sa mala starať naša vláda, naše štátne orgány. Starajú sa? Venuje sa napr. minister zahraničných vecí šíreniu dobrého mena Slovákov vo svete, alebo

skôr šírením amorálnej homosexuálnej agendy z USA a Bruselu? A vôbec máme na Slovensku jediné múzeum, jednu pamätnú izbu, jeden pomník slovenskej štátnosti? Žiadosti slovenského národa z mája 1848 v X. bode požadovali slobodu tlače. Môžeme povedať, že dnes, 160 rokov po demokratickej revolúcii, máme slobodu tlače? Dnes bojujeme o právo vystúpiť v médiách, v televízii. Tak ako slovenskí predstavitelia vypisovali prosbopisy cisárovi, dnes robíme petície za veci, ktoré by mali byť samozrejmosťou. Bojujeme aj o právo vôbec niečo povedať, pretože iný názor bude, cituje, „vyšetrovať polícia“. Bojujeme o právo povedať, že mama je mama a otec je otec, že čierne je čierne a biele biele, o právo povedať, že SR je národným štátom Slovákov. O pár rokov budeme asi bojovať o právo vôbec si niečo myslieť a niekde sa stretnúť.

Ako vieme, zámery povstania z roku 1848 sa naplniť nepodarilo. Vojenský odboj ostal z viacerých príčin obmedzený na podbradliansky kraj. Ostal epizódou. Táto epizóda má však obrovský historicko-politický význam. Ukázala totiž správny smer vývoja: deklarovala právo Slovákov na kontrolu vlastného územia, kde žijú minimálne 1500 rokov; položila základy samostatnej slovenskej politickej správy, ktorá neskôr - prirodzene - prerástla do úsilia o vlastnú štátnosť. Základy tohto úsilia položili bernolákovci a štúrovci. Napriek tomu, že sa výsledkov svojich úsílí nedožili, môžeme povedať, že v nepriaznivých pomeroch nastolili správnu cestu. Už len preto nech sú nám dnes príkladom.

Pán Ing. Ján F i g e ľ !

V nedeľu 14. septembra tohto roku ste boli hosťom redaktora relácie o 5 minút 12 spolu s docentom Róbertom Ficcom. Hovorilo sa o vojnovnej situácii v Ukrajine.

Neuvádzam spoločenské postavenie, lebo budem hovoriť o podstate jestvovania človeka a ľudstva, o hodnotách v spoločnosti a človeka. Vy ste, pán Ing. Figeľ, od začiatku rozprávania tvrdili a stále opakovali, že Západná Európa v Ukrajine bráni svoje hodnoty, teda všeobecné ľudské hodnoty proti zlu zo strany Ruska. Docent Fico v relácii uvádzal fakty a vzťahy medzi nimi, ktoré tvoria situáciu v Ukrajine. Teda hovoril o príčinách a trvaní konfliktu. Takéto rozdielne vyjadrovania nemohli viesť k porozumeniu ani dospieť k záveru rozprávania.

V súvislosti s témou tejto debaty chcem hovoriť o spomínaných hodnotách Západnej Európy.

Veľký mysliteľ, Moravan Kardinál Tomáš Špidlík, pokladá Sokrata (469 - 399 pred Kr.) za praotca filozofie - metafyziky. Sokrates využíval úprimný rozhovor - dialóg s každým, koho stretol. To mohlo byť zvláštne, ale on tak od partnerov rozhovorov získal ich poznatky a ich spôsob myslenia, teda múdrosť, a tú potom zasa rozhovormi odovzdával žiakom svojej školy. Tí získanú múdrosť podobným spôsobom spresňovali a šírili, ale hlavne napísali. Boli medzi nimi aj Platon a Aristoteles.

Aristotelovu filozofiu rozpracoval sv. Augustín (354 - 430) a po ňom scholastici včlenili vedecké poznatky do filozofie. Boli to Abelard, Anselm, Albert Veľký (* 1200), Bonaventúra (* 1217), sv. Tomáš Akvinský (* 1225) a iní. To bol vrchol dobromyseľnosti a „dobrokonania“ v Európe. Potom nastal odklon od dobra. Európa začala kolonizáciu sveta. V roku 1789 sa začala Francúzska revolúcia a potom nastúpil kapitalistický biznis. Ten dodnes vyvoláva vojny a revolúcie. Vojny vyvolávajú vlády, revolúcie ľud (občania). Rozhodujú však vodcovia.

MATKA TEREZA

V 20. storočí vystúpil aj najväčší „filozof v praxi“ - M a t k a T e r e z a z Kalkaty. Z darov so svojou rehoľou a dobrovoľníkmi vybudovala sieť ústavov po celom svete pre najbiednejších. Jej rehoľa počet ústavov zväčšuje v krajinách chudobných aj bohatých. V Indii má už vyše 160 ústavov, v USA 10, všetko z darov, tiež prejavov lásky. Taká je globalizácia na princípe lásky! Na vytvorenie predstavy o ústavoch rehole Matky Terezy uvedieme informáciu o ústave v Kalkate:

- stará sa asi o 300 chorých a podvyživených detí,
- v ambulanciách ošetrí týždenne 1000 - 1200 pacientov,
- zdravé deti majú izby, miestnosti na vyučovanie aj na hranie,
- v ústave sú aj miestnosti na rozhovory so záujemcami o adopciu detí,
- kuchyňa pre cudzích varí pre 1000 ľudí denne,

jedlá aj roznášajú. Robia aj iné skutky, všetko darmo, z lásky, z darov dobrých ľudí.

Máme tu teda príklad, že princíp biznisu neplatí všade!

Dodajme ešte, že India má už vyše miliardy obyvateľov, viac ako Severná a Južná Amerika spolu. Európa má cca 700 miliónov.

KOLONIZÁCIA SVETA

Talianky moreplavec Kryštof Kolumbus (1451 - 1506) v službách Španielska pristál na troch loďach so 120 dobrodruhmi, trestancami a zločincami v roku 1492 v Amerike pri malom Bahamskom ostrove. Ostrov ako admirál a zástupca kráľa zabral a pomenoval ho San Salvádor. Tak sa začala kolonizácia sveta: Ameriky, Afriky, Austrálie a skoro celej veľkej Ázie (44,4 milióna km štvorcových) a „civilizácia“ Európy, správnejšie povedané - diabolské využívanie technickej prevahy kolonizátorských štátov Európy.

Pozrime sa však, aký je po mnohých rokoch až storočiach terajší stav v bývalých kolóniách.

V Severnej Amerike sa rozpráva anglicky a o pôvodnom obyvateľstve vieme len málo, niet ho.

V Latinskej Amerike sa rozpráva španielsky, portugalsky v Brazílii, holandsky v Suriname, anglicky v Guayane. Časť, možno aj väčšina domorodých spoločenstiev, iba prežíva doteraz. Hovorí a myslí v jazyku kolonizátorov. Iba niekde sa zachovali sa aj jazyky pôvodného obyvateľstva. V Bolívii, Peru a Paraguaji aj ako úradné jazyky.

Afrika bola celá kolonizovaná a jazyk kolonizátorov sa stal úradným jazykom pre 60 percent obyvateľov. Veľká väčšina používa jazyk anglický.

Ázia bola kolonizovaná väčšinou „len hospodársky“, najviac Anglickom. Indii Angličania vnútili aj jazyk. Kolonizované neboli: Afganistan, Čína, Japonsko a Irán.

Doplňme, že premiér Veľkej Británie ešte v roku 1945 naduto hlásal, že nad jeho ríšou slnko nezapadá. Čiže kolonizáciu pokladal za normálne konanie, za normálny stav. Môžeme konštatovať, že neskoršie nezávislosti boli vynútené zbudným „svedomím“ sveta a nespokojnosťami v kolóniách.

Posledné nezávislosti boli z donútenia priznané až po vojne. Príklady: India, Pakistan a Bangladéš v r. 1947, Barma a Srí Lanka 1948, Bhútán 1949, Malajzia 1957, Cyprus 1960, Kuvajt 1961, Katar

a Oman 1971. Veľká Británia má však kolónie aj teraz. O kolóniu Falklandy v Južnej Amerike vznikla skoro vojna s Argentínou v roku 1982.

Otázka:

Ako kolonizátori nahradili krivdy, ktoré spôsobili kolonizovanému obyvateľstvu? Akú náhradu dostali milióny obyvateľov Afriky? Aká bola náhrada za „zisk“ z otrokov, ktorých si kolonizátori doviezli z Afriky? Dajú sa najnovšie prisľúbenou dolárovou splátkou nahradiť škody, krivdy, smrte pôvodných obyvateľov územia USA?

Keď o tomto hovoríme, nie je to reč o morálke? A nechýba nám ona aj dnes, keď sa genocidou ľudí bez viny na vzniku vojny, vyváža problém z jedného konca sveta na druhý? Toto sme my -kresťanský Západ?

FRANCÚZSKA REVOLÚCIA

Revolucionári od roku 1789 demagógiu rozvracali vo vlastníctve a využívaní hmotných statkov a vo vede a v umení, čiže v chápaní krásy „vyvracali“ bez dôkazov históriou overené pravdy. Kto demagógiu neprijal, stal sa bezprávnym. Toho bez súdu popravovali, alebo inak zneškodňovali. Konali svojvoľne. 40 000 kňazov bolo uväznených alebo popravených, alebo vyhnaných. Vrcholom zla bola poprava za vieru gilotínou 16 mníšok. Poriadok trochu obnovil Napoleon po roku 1799, ale v záujme uskutočnenia svojvoľe - dobýjať územia smerom na východ.

Krutosť Francúzskej revolúcie možno porovnávať s masakrou vo východnej Číne pred druhou svetovou vojnou. Tam po pás zakopaným chlapom okupanti stínali hlavy opreky - kto ich zotne viac za určený čas... Ženy znásilňovali, potom im odrezali prsia a potom ich zabili. Deti sa na to museli pozerať. To sa stalo. A svet neprotestoval !!! (Tieto neľudskosti boli publikované v jednom mesačníku.)

KAPITALISTICKÝ BIZNIS

Kapitalistický biznis je zlomyseľné konanie podľa princípu: podnikateľ podniká, aby dosiahol zisk. Podniká všetkými prostriedkami.

To je však v úplnom rozpore s podstatou hmotného, čiže telesného bytia - vyrába sa pre spotrebu. Spotreba - spotrebiteľ (okrem výrobcu každý občan) určuje, čo vyrábať. Rozdeľujú sa hmotné aj pracovné zdroje. Zakotvenie princípu biznisu - podnikateľ podniká, aby dosiahol zisk - anuluje priro-

dzenosť deľby práce a trhového mechanizmu, teda z prirodzenosti vyplývajúcu nutnosť rešpektovať spotrebu (potreby každého obyvateľa ako právo na jestvovanie). Týmto aktom sa prijatý zákon postavil nad zákonitosť ľudskej prirodzenosti. Treba si uvedomiť, že múdrosť starého Grécka nadväzovala na prirodzenosť a Sokrates má stále pravdu, že „nad všetkým je morálka“. Lenže právo Ríma nenadväzovalo na prirodzenosť. A toto právo prevzal ho celý svet. Sokrates povedal aj to, že treba presne definovať pojmy, aby sa mohli presne zachytávať, charakterizovať informácie, teda pravdy, potom hodnoty a potom dôležitosť hodnôt, čiže tvorí hierarchiu hodnôt a podľa nej sa orientovať a rozhodovať. Na to tiež vyspelý svet „zabudol“.

Peniaze (ani zlato) vo vzťahu k potrebám človeka nemajú cenu, slúžia len v rámci trhového mechanizmu pri kúpe a predaji tovarov. Peniaze sa dostali „k moci“ pripísaním funkcií legislatívou. A sú v rozpore s trhovým mechanizmom. Legislatíva je v moci štátu, ten dáva súhlas na tlačenie peňazí. Keď sa peniaze dostanú do obehu nad spotrebu, zvýši sa dopyt, a tým sa zvýšia aj ceny, čo zníži hodnotu statočne získaných peňazí. Vzniká a tlačením peňazí sa stále zvyšuje tlak na pôžičky. To umožňuje stále zvyšovať úroky - až sa úvery nedajú splácať a začnú exekúcie, ktoré neschopnosť prehlbujú, lebo pri exekúcii sa započítava len polovičná cena zhabaného predmetu. Aj tí, čo pracujú, sa zadlžujú a nemôžu splácať dlhy. Nastáva chaos v hospodárstve a po ňom v hodnotách, teda v morálke.

Chaos sa riešil vojnami. Dnes sa vojny „vyvážajú“ financovaním vnútorných rozporov a vojen do štátov, ktoré hospodársky chaos nemajú. Vyhlásenia ako: je kríza, ako ju analyzovať a riešiť, dokeď bude, už je prekonaná atď., sú bezobsažné bla, bla, bla. Morálka sa nedá kúpiť! Ona sa získava výchovou a začína sa úctou.

Pán Ing. Figeľ!

Popísané skutky Západnej Európy sú strašne veľké zlé - hriechy. Akokoľvek je to dnes „vyspelým“ svetu nepríjemné, Slovania úprimnejšie zachovávali a zachovávajú Desatoro. Nekolonizovali. Revolúcie (aj tá komunistická) boli k nim dovezené z „vyspelých“ krajín, boli im vnútené a vnútený im bol aj princíp biznisu. Vnútený im bol kapitalizmus, v ktorom práve „úspešne“ žijeme. Prišiel zo Západu. Aj do Slovenska prišiel zo západu (u nás KS nevyhrala)! My starší sme toho priamymi svedkami.

Nemali by ste sa nad týmto, pán Ing. Figeľ, zamyslieť a až po myslení rozprávať a menej politicky špekulovať? Hlavný príkaz (bez výnimky aj v politike) je „miluj bližného“ - a potom aj tvoja reč nech je (môže byť) „áno, áno, nie, nie“! Pravda, ak sme kresťania...

ĽUDOVIT URMINSKÝ